

ISSN 2312-8348

Ғылыми
журнал

Научный
журнал

**С.Бәйішев атындағы
Ақтөбе университетінің
ХАБАРШЫСЫ**

**ВЕСТНИК
Актюбинского университета
имени С.Байшева**

2017

№ 4 (58)

**С.БӘЙШЕВ АТЫНДАҒЫ АҚТӨБЕ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ
ғылыми журналы**

**ВЕСТНИК
АКТЮБИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. С.БАЙШЕВА
научный журнал**

Қазақстан Республикасының акпарат министрлігінде 2004 жылдың 29 қаңтарында тіркелген, куәлік № 4645-Ж
Зарегистрирован в Министерстве информации Республики Казахстан, свидетельство № 4645-Ж от 29.01.2004 г.

Үш айда бір рет шығады Выходит один раз в три месяца

**№ 4 (58)
декабрь
2017**

2000 жылдан бастап шығады

Издается с 2000 года

**БАС РЕДАКТОР
ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР**

Ахан Б.А.

**БАС РЕДАКТОРДЫҢ
ОРЫНБАСАРЫ
ЗАМ. ГЛАВНОГО
РЕДАКТОРА**

Абдикаликов К.А.

**РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ
РЕДКОЛЛЕГИЯ**

Агзамова А.Б. (Қазақстан)

Абрахам Алтонаян
(Великобритания)

Асаров А.А. (Қазақстан)

Бияшев Б.Г. (Қазақстан)

Жанпейсова Н.М. (Қазақстан)

Камаруль Хавари (Малайзия)

Корченко А.Г. (Украина)

Ли Дзень Хун (КНР)

Лыгина О.И. (Қазақстан)

Мухитдин Бин Исмаил (Малайзия)

Султангареева Р.А. (Башкортостан)

Тяпухин А.П. (Россия)

Терегулов Ф.Ш. (Башкортостан)

Хасанов А.Х. (Узбекистан)

МАЗМҰНЫ

СОДЕРЖАНИЕ

CONTENTS

ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ - ПЕДОГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Байкелова Б.Ә.

Кіші мектеп оқушыларының орта буынға бейімделуінің ерекшеліктері

5

Жанпейсова Н.М., Ергалиева К.Б.

Паремия в лингвистике: Основные характеристики и научные классификации

10

Қангерей М.Б.

Студенттердің кәсіби құндылық бағдарын қалыптастыру

16

Советова А.Р., Есенова Қ.Е.

Қазақ және ағылшын тіліндегі сөйлемдердің құрылымы және сипаты

21

Тойбазарова Н.А.

Білім беру мазмұнын жаңарту аясында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін
кәсіби даярлығын дамыту

25

Хабибуллина З.А., Ергазина А.А.

Жарнамалық мәтін: эмоционалдық әсер ету принциптері

30

ЭКОНОМИКА ҒЫЛЫМДАРЫ - ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Губанов Н.Н., Губанов Н.И., Асаров А.А.

Детерминация рисков и ментальные ответы на их возникновение

36

Калденнова Г.С., Абиляхиров А.

ҚР-ның төлем жүйесінің даму ерекшеліктері

50

Толеугазиева А., Калденнова Г.

Пластикалық карточкаларды қолданудағы ерекшеліктер мен кемшіліктер

53

Адрес редакции:

г.Ақтобе

ул.бр.Жубановых д.302 «А»

для писем: 030000 г. Ақтобе,

а/я 64

e-mail: edu_ausb@mail.ru

тел.: 8(7132) 974081,82

Жарияланған мақала авторларының
пікірі редакция көзқарасын білдірмейді.
Мақала мазмұнына авторлар
жауап береді.

Опубликованные материалы
авторов не отражают точку
зрения редакции.

Авторы несут ответственность
за выбор и представление
фактов.

Редакционная коллегия
оставляет за собой право корректировки
по ГОСТ 7.5.-98 «Журналы, сборники,
информационные издания. Издательское
оформление публикуемых материалов»,
ГОСТ 7.1-2003 СИБИД
«Библиографическая запись.
Библиографическое описание.
Общие требования и правила составления».

ТЕХНИКА ҒЫЛЫМДАРЫ - ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

Имагамбетов М.Б.
Реформирование железнодорожной отрасли в рк	57
Пиримжаров М. Х., Ногаев К. Б., Аймаганбетов М. Н.
Важный фактор процесса управления модулированный материал для обучения
самостоятельного образования	59

Сдано в набор 26.12.2017
Подписано в печать 26.12.2017
Формат 21х29,7. Печ.л.8,4
Тираж 100 экз.
Отпечатано в РИЦ
АУ им.С.Баишева

УДК 159.9

Байкелова Б.Ә.¹

¹С.Бәйішев атындағы Ақтөбе университеті

Кіші мектеп оқушыларының орта буынға бейімделуінің ерекшеліктері

Аннотация

Бұл мақалада оқушылардың бейімделуінің психологиялық ерекшеліктері қарастырылады.

Кілт сөздер: *бейімделу, психологиялық бейімделу, оқу үдерісі*

Бүгінгі күні көптеген балаларда, оқу іс-әрекетіне бейімделуде көптеген қиыншылықтар болады. Бейімделу – бұл ерекше мәселе. Оқу іс-әрекетіне бейімделу – бұл баланың жүйелі, ұйымдастырылған мектептік оқуға ауысуы кезіндегі танымдық, мотивациялық және эмоциялық – еріктік сфералардың қайта құрылу процесі. Оқу іс-әрекеті, бірқатар авторлардың көрсетуі бойынша Д.Б.Эльконин, В.В.Давыдов кіші мектеп жасындағы оқушылардың басты іс-әрекеті болып табылады. Ол осы жас кезеңіндегі бала психикасының дамуында болатын маңызды өзгерістерді айқындайды. Оқу іс-әрекеті кезінде кіші мектеп жасындағы оқушылардың дамуындағы маңызды жетістіктерді сипаттап, оның одан әрі оқуға бейімделуін қамтамасыз етуші іргетасы болып табылады. Психологиялық жаңа құрылымдар қалыптасады. Оқушылардың оқуға бейімделу механизмдері көп түрлі аспектілерге ие. Соның ішінде физиологиялық және психологиялық бейімделуі өз алдына кезеңдерге бөлініп, әр түрлі көріну деңгейімен сипатталады [1].

Балалардың оқуға бейімделу процесінің жетістігі сонымен қатар көбіне баланың денсаулығы күйімен де айқындалады. Бұл жағдайда көбіне «мектептік стресс», «мектептік қорқыныш» мектептік фобия туралы айтылады және бұл мәселе жөнінде елуінші жылдардың ортасында-ақ айта бастады.

Баланың оқу процесіне бейімделуіне көбіне:

- оқу іс-әрекеті элементтерінің қалыптастырылмауы;
- оқу мотивтерінің қалыптастырылмауы;
- мотивациялық зейінді оқу әрекетін ерікті реттеу қабілетсіздігі;
- мектептік өмір темпіне бейімделе алмауы кедергі болады.

Жоғарыда айтып кеткендей кіші мектеп жасындағы оқушылардың оқуға психологиялық бейімделуі алуан түрлі.

Біріншіден, баланың әлеуметтік позициясы өзгереді. Алғаш рет бала өмірінде өз міндеттеріне ие қоғам мүшесіне айналады.

Екіншіден, бала әр кезде жасағысы келмейтін нәрселерді істеуге міндетті, ол өз міндетін, қабілетін ерікті бақылап, реттеп, сабақ үстінде белсенді зейінін тұрақтап тұруы қажет.

Үшіншіден, психологиялық бейімделудің маңызды факторы, оның әлеуметтік қоршау: мұғалім, жанұя, сынып. Баланың бейімделу жетістігі оның өз сыныптастары арасында өз позициясын қаншалықты берік бекіте алғандығына, мұғалімнің қатынасына тәуелді.

Төртіншіден, табысты бейімделу, оқу іс - әрекетіне толық ену бала психикасын нығайтумен, оның эмоциональды - еріктік сферасы және танымдық процестерін дамытумен, қорқыныштарды бейтараптандырумен байланысты. Осы жас кезеңіндегі негізгі әрекеті баладан сөйлеу, зейін, ес, қиял және ойлау дамуындағы жаңа жетістіктерді талап етеді. Бұл таным процестерін дамыту баланың оқуға жақсы бейімделуінің және табысты үлгерімінің негізін салады. Осылайша, баланың оқуға бейімделуі - бұл оның танымдық сферасының қайта құрылу процесі [2].

Психологиялық бейімделу, баланың жаңа әлеуметтік ситуацияға қосылуын білдіреді және әлеуметтік даму ситуациясын тұрақтандырудың қажетті факторы бола тұрып, бала тұлғасының одан әрі дамуына маңызды әсер етеді.

Э.Эриксонның кезеңдерді бөлуіне сәйкес кіші мектеп жасы: еңбекқорлық - олқылық сезімі ретінде айқындалады. Э.Эриксон бойынша әлеуметтік кезең 6-дан 12 жасқа дейін созылады және З.Фрейд теориясындағы латентті кезеңге сай келеді. Бұл кезеңнің басында бала мектепте оқи отырып, қарапайым мәдени дағдыларды игереді. Өмірдің бұл кезеңі баланың логикалық ойлау және өзіндік тәртіптілік қабілеттіліктерінің, сонымен бірге құрдастарымен қарым - қатынас жасау қабілетінің өсуімен сипатталады. Бұл кезеңнің күшті жағы - біліктілік болып табылады. Э.Эриксонға сәйкес, балалар мектепте оқу барысында өз мәдениетінің технологиясын үйрене бастаған кезде оларда еңбекқорлық сезімі дамиды. «Еңбекқорлық» термині осы даму кезеңнің негізгі тақырыбын бейнелейді, өйткені, осы кезде балалар кез-келген заттың қайдан пайда болатыны және қалай әрекет ететінін білуге ұмтылады. Балалардың бұл қызығушылығын қоршаған адамдары мен мектеп қанағаттандырып, күш беріп отырады және осы мектепте оларды оқытып, үйрету барысында әлеуметтік әлемнің «технологиялық элементтері» туралы алғашқы білімдер береді. Баланың эго-иденттілігі енді: «Мен - өзімнің үйренген нәрселерімнің белгісімін», - деп белгіленеді.

Кіші мектеп жасында баланың таным сферасында үлкен өзгерістер болады.

Қабылдау аумағында мектепке дейінгі жастағы баланың еріксіз қабылдауы белгілі - бір міндетке бағынатын объектіні мақсатты түрде бағытталған ерікті бақылауға ауысады. Жас мұғалімдер жиі баланың жаңа объектіні қабылдаудағы қиындықтарын дұрыс бағаламайды. Балаға объектіні қарастыруын үйрету керек, ол қабылдауын өзі басқара білуі керек. Ол үшін балада алдын-ала емес, өзінің көргісі келетінін көре білуі үшін алдын-ала ізденіс бейнесін қалыптастыру қажет. Кіші мектеп жасындағы балалар объектілерді қарастыруды үйренеді, онсыз интеллектуалдық өзгерістер жүзеге аспайды.

Бұл жаста онша қызықты емес заттарға зейін шоғырландыру қабілеттілігі қалыптасады. Эмоционалды уайымдар жалпыланған сипатқа ие болады.

О.Ю.Ермолаев бойынша кіші мектеп жасында зейіннің дамуында маңызды өзгерістер болады, оның барлық қасиеттерінің қарқынды дамуы жүреді: әсіресе, (2,1 есе) зейіннің көлемі ұлғайып, оның тұрақтылығы жоғарылайды, зейіннің бөліну және ауысу дағдылары дамиды. 9-10 жастағы балалар зейінін тым ұзақ сақтауға және ерікті берілген әрекеттер бағдарламасын орындауға қабілетті болады.

Аса маңызды өзгерістерді ойлау аумағында байқауға болады, ол абстрактілі және жалпыланған сипатқа иеленеді. Л.С. Выготский бойынша мектептегі оқу басталуымен ойлау баланың саналы іс - әрекетінің орталығына шығады. Ғылыми білімдерді игеру барысында жүзеге асатын сөздік - логикалық, пайымдаушы ойлаудың дамуы қалған басқа таным процесстерінің қайта құрылуына әкеледі: «ес бұл жаста ойлаушы, ал қабылдау - ойланушы болады».

Кіші мектеп жасында есте басқа психикалық процесстер секілді маңызды өзгерістерге ұшырайды. Ес аумағындағы өзгерістер біріншіден, баланың ерекше мнемикалық міндетті саналы сезінуімен байланысты. Бұл міндет мектепке дейінгі жаста не тіпті көрінбейді, не үлкен қиындықпен байқалады. Екіншіден, кіші мектеп жасында есте сақтау тәсілдерінің қарқынды қалыптасуы жүреді. Өте қарапайым тәсілдерден (қайталау, материалды зейін қойып қарастыру) ересектеу жасында бала материалының әртүрлі бөліктернің арасындағы байланысты ұғынуға, топтастыруға көшеді [3].

Кіші мектеп жасындағы балалардың таным процесінің дамуын зерттеудегі Блонский мен Выготский еңбектерінің маңызы зор. Блонский бойынша мектепке дейінгі жаста ес ойлауға әсер етіп, оның жүру барысын анықтап отырады. Ал кіші мектеп жасынан бастап ойлау мен ес арасындағы өзара қатынас өзгереді және енді ойлау есте сақтауға әсер етеді бала тек өзінің жақсы түсінген нәрсесін ғана есінде сақтайды. Осылайша, ойлау енді еске тәуелді емес, керісінше, ойлаудың жақсы деңгейі механикалық естің жетіспес кемшіліктерін жартылай орынбаса алады.

Бұл жаста басқа да маңызды жаңа құрылым - ерікті мінез-қылықтың пайда болуы жүзеге асады. Бала өзбеттілігін танытып, белгілі бір ситуацияда қалай әрекет ететінін өзі таңдайды. Бұл мінез - қылық түрінің негізінде осы жаста қалыптасатын адамгершілік түрткілері жатыр. Бала өз бойына адамгершілік құндылықтарын сіңіріп, белгілі бір ережелер мен заңдарға бағынуға тырысады. Жиі бұл жағдай ересектерден қолдау табу немесе құрдастарының арасында өзінің жеке адамдық позициясын беріктеу тілегімен және эгоистік түрткілерімен байланысты, яғни олардың мінез - қылықтары бұл жаста басым болатын негізгі түрткі - жетістіктерге жету түрткісімен байланысты.

Кіші мектеп жасындағы оқушы тұлғасының дамуы мектеп үлгеріміне, ересектердің бағалауына байланысты. Жоғарыда айтылғандай, бұл жаста бала сыртқы әсерге өте күшті душар болады. Дәл осының арқасында бала өз бойына интеллектуалды да, адамгершілік білімдерді де сіңіреді.

«Адамгершілік нормаларын орнатуда және бала қызығушылықтарының дамуында маңызды рөлді мұғалім ойнайды, алайда, олардың табыстылық деңгейі оның оқушылармен қатынас жасау типіне тәуелді болады» [1].

Басқа ересектер де бала өмірінде маңызды орын алады.

Кіші мектеп жасында балалардың жетістіктерге жету ұмтылысы өседі. Сондықтан бала іс - әрекетінің негізгі түрткісі болып табысқа жету түрткісі табылады. Кейде бұл түрткінің басқа түрі - сәтсіздіктерден қашу түрткісі кездеседі.

Баланың санасында нақты парасатты идеалдар, үлгілер беріктеледі. Бала олардың құндылығын және қажеттілігін түсіне бастайды. Алайда, бала тұлғасының қалыптасуы өте өнімді жүру үшін ересектің назары және бағасы қажет. «Ересектің бала қылықтарына эмоционалды - бағалаушы қатынасы оның адамгершілік сезімдерінің және өмірде кездесетін ережелерге даралық жауапты қатынасының дамуы айқындайды».

Кіші мектеп жасындағы балада басқа адамдарға бағыттылығы дамиды, ол просоциалды мінез - қылықта айқын байқалады. Просоциалды мінез - қылық дамыған жеке адам үшін өте маңызды. Бірлесіп уайымдау қабілеттілігі мектептік оқу жағдайында өз дамуын табады, өйткені, бала жаңа іскерлік қатынастарға қатысып, өзін еріксіз басқа балалармен, олардың жетістіктерімен мінез - қылықын салыстыруға мәжбүр болады [4].

Сонымен, кіші мектеп жасының негізгі психологиялық жаңа құрылымдары келесідей:

1. Барлық психикалық процесстердің еріктілігі, саналылығы және олардың интеллектуализациясы, интеллектіден басқа барлық ғылыми түсініктер жүйесін игеру арқылы жүзеге асатын олардың іштей жанамалануы. Интеллект бұл шақта әлі өзін танып білмейді;

2. Оқу іс - әрекетінің дамуы нәтижесінде өзінің жеке өзгерістерін саналы сезінуі.

Осылайша кіші мектеп жасы мектептік балалықтың өте жауапты кезеңі болып табылады. Бұл жастың негізгі жетістіктері оқу іс-әрекетінің басты сипатымен негізделген және көбіне оқудың келесі жылдары үшін айқындаушы болып табылады: кіші мектеп жасының аяғына таман бала оқи білуі керек, оқуға тілегі және өз күшіне сенімі болуы керек.

Бұл жастың толық өтуі, оның позитивті иеленулері қажетті негіздеме болып табылады, осыған сәйкес таным мен іс - әрекеттің белсенді субъектісі ретіндегі баланың кейінгі дамуы құрылады. Кіші мектеп жасындағы балалармен жұмыс жасаудағы ересектердің негізгі міндеті - әрбір баланың даралығын ескере отырып, балалардың мүмкіндіктерін ашу және жүзеге асыру үшін қолайлы жағдайлар қалыптастыру.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Обухова Л.Ф. «Детская психология: теории, факты, проблемы» - издание 3-е - М.: Тривола, 1998-352с.

2. Хьелл Л., Зиглер Д. «Теории личности». (Основные положения, исследования и применения) - СПб: Издательство «Питер», 1999-608с.

3. Мухина В.С. «Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество», учебник для студ. вузов - 7 изд., М.: Изд. центр «Академия», 2003 - 456с.

4. Эльконин Д.Б. Психическое развитие в детском возрасте/Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М.: «Институт Практической психологии»; Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996.

Байкелова Б.А.¹

¹*Актюбинский университет им. С.Баишева*

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ АДАПТАЦИИ ШКОЛЬНИКОВ СРЕДНЕГО ЗВЕНА

Аннотация

В статье рассмотрены вопросы психологических особенностей адаптации школьников.

Ключевые слова: *адаптация, психологическая адаптация, процесс обучения.*

Baikelova B.A.¹

¹*S.Baishev Aktobe university*

PECULIARITIES OF SECONDARY SCHOOL PUPIL ADAPTATION

Summary

The article considers the psychological characteristics of students adaptation.

Key words: *adaptation, psychological adaptation, learning process.*

УДК 821

Жанпейсова Н.М.¹

Ергалиева К.Б.¹

¹Актюбинский университет им. С. Баишева

ПАРЕМИЯ В ЛИНГВИСТИКЕ: ОСНОВНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ И НАУЧНЫЕ КЛАССИФИКАЦИИ

Аннотация

Данная статья посвящена общим вопросам исследования паремии в лингвистики. Мы рассматриваем проблему паремии как языкового явления, характерного для всех народов мира, останавливаемся на формировании термина, даем историю вхождения термина в научный аппарат лингвистики. Основная часть статьи посвящена сопоставительной характеристике паремий (пословиц и поговорок) в различных языках.

Ключевые слова: *паремия, пословицы и поговорки, речевое клише, крылатые выражения, устойчивая фразеологическая единица.*

Согласно энциклопедическому словарю Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона 1890-1907 г., *паремия* (от греческого *παροιμία* притча, *proverbium, parabola*) – чтения из Св. Писания, Ветхого или Нового завета, произносимые в православной церкви на вечернем богослужении [1]. «Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка» А.Н. Чудинова дает такое определение: *паремия* (греч., пословица) - церковные чтения из какой либо книги Ветхого Завета, заключающие в себе пророчества, преобразование совершаемого праздника или просто нравственные уроки [2]. Существует ещё одно определение, на котором мы более подробно остановимся, и которое будем использовать в качестве рабочего.

Паремия (от греческого «*поговорка*», «*притча*», «*пословица*») – это «*устойчивая фразеологическая единица, которая отличается целостностью и дидактичностью содержания*» [3]. Паремия включает в себя такие понятия, как *пословицы и поговорки*. Паремия не создается, а *воспроизводится*, то есть является своеобразным *речевым клише*. По сути, пословицы и поговорки *близки* по характеристикам к *крылатым выражениям*, но, в отличие от последних, они *анонимны*, то есть не принадлежат одному автору. Ученые дают несколько синонимов к слову *паремия*: *паремия, изречение, песнопенье, пословица, поговорка, крылатое выражение, притча,*

молитва, урок. Таким образом, судя по источникам, крылатые выражения, афоризмы, не являются паремиями.

Традиционно в филологии и лингвофольклористике рассматриваются статус, терминологические особенности паремии, проблема разграничения пословицы и поговорки, однако единого мнения в решении этих вопросов до сих пор не существует. При сопоставлении известных дефиниций паремии перед исследователем открывается многообразие взглядов на паремию и широта понимания вопроса.

Анализ современных отечественных энциклопедических лингвистических словарей, а также терминологических, специальных словарей русского языка показал, что нелингвистический термин *пословица* сегодня употребляется гораздо чаще, чем *паремия* (в том же значении), что свидетельствует о многогранности, дискуссионности, сложности этого языкового явления и неразрешенности вопроса о его статусе. Так, в Большом энциклопедическом словаре «Языкознание» *пословица* определена как «краткое, устойчивое в речевом обиходе, как правило, ритмически организованное изречение назидательного характера, в котором зафиксирован многовековой опыт народа; имеет форму законченного предложения (простого или сложного)» [4, с. 389].

Сопоставляя дефиниции, представленные в словарях лингвистических терминов под редакцией О.С. Ахмановой, Д.Э. Розенталя, Н.В. Васильевой и др., мы выявили, что сущность понятия сводится к детерминации пословицы как принадлежащего к малому жанру фольклора *суждению, изречению* с определенным набором свойств, в который включены: *устойчивость, многофункциональность, обобщенность, синтаксическая самостоятельность, образность, вневременность, особое ритмо-интонационное и фонетическое оформление, дидактизм, отражение ментальности*.

Интересно отметить, что термин *паремия*, синонимичный *пословице*, употреблен в современных словарях, направленных на освещение терминологической базы «речевых» дисциплин, таких, как культура речи, стилистика, риторика, а в общелингвистических, в том числе и терминологических словарях, в большинстве случаев по-прежнему используется термин *пословица* без указания на знаковую природу этой единицы в отличие, например, от термина *фразеологизм*.

Зарубежные издания характеризуют пословицу как «выраженные в сжатой форме утверждения», «косвенные высказывания», которые характерны для устной речи, кратки и сжаты. Пословицы стилистически оформлены; они содержат религиозные и моральные предписания, предназначены для потомков, для нравственного воспитания, для выражения философских идей и т. п., заключают «наблюдения о природе жизни, мудром и глупом поведении», выражают «универсальность человеческого опыта», «унаследованную мудрость и коды поведения» [5, с. 66].

Пословицы следует отличать от поговорок. Поговорки – это малый жанр народной прозы, афористические выражения, образно характеризующие

ситуацию или человека. В отличие от пословиц, не содержат законченного и оформленного суждения и включены обычно в структуру предложения. Нередко поговорки возникают в результате усечения пословиц. В основе поговорки лежат обычно аналогии, параллели с другими явлениями окружающего мира. Поговорки используют в живой речи (служат для ее украшения), кроме того, поговорки могут быть включены в другие повествовательные фольклорные жанры, например, в сказки [6].

Давно замечено, что мудрость и дух народа проявляются в его пословицах и поговорках, а знание пословиц и поговорок того или иного народа способствует не только лучшему знанию языка, но и лучшему пониманию образа мыслей и характера народа.

Сравнение пословиц и поговорок разных народов показывает, как много общего имеют эти народы, что, в свою очередь, способствует их сближению. В пословицах и поговорках отражен богатый исторический опыт народа, представления, связанные с трудовой деятельностью, бытом и культурой людей. Правильное и уместное использование пословиц и поговорок придает речи неповторимое своеобразие и особую выразительность. Уникальность пословиц и поговорок в их исконно национальном происхождении. Использование пословиц и поговорок в повседневной речи придаёт ей особенную выразительность.

Родившись в гуще народной жизни, паремии широко используются не только во всех сферах устной речи, но и в художественных произведениях, в публицистике, в средствах массовой информации, в теле- и радиопередачах, в периодической печати, где они постоянно совершенствуются, шлифуются, переосмысливаются, претерпевают семантические изменения и разнообразные формальные, структурные преобразования. Уместное употребление паремий делает речь выразительной, точной, меткой, эмоционально окрашенной и экспрессивно насыщенной.

Никто не вспоминает паремии без повода и без причины. Они всегда приходят нам на память сообразно ситуации, а не произвольно или случайно. Именно в разговоре, в разных речевых применениях обнаруживается подлинная природа паремий.

В данной статье мы сосредоточимся на пословицах и поговорках, которые имеют свои *варианты* в языках разных стран.

Чем объясняется наличие вариантов одной и той же пословицы? Главная причина – это *отражение в определенном языке специфических черт той местности* (страны, области и др.), *в которой этот язык распространен*. Например, у северных народов существует более тысячи названий снега – они различают снег по цвету, по структуре, форме и прочее. Народы, проживающие в болотистой местности, по-разному называют болота. Это значит, что мировосприятие каждого народа, отображающееся в языке, уникально.

Несмотря на различные компоненты конструкции, форма их, как правило, остается прежней: *она является оболочкой, вмещающей в себя смысловые единицы.*

В русском языке существует пословица *«На бога надейся, а сам не плошай»*, которая «подталкивает» человека к действиям и уводит от бесплодных надежд и мечтаний. В казахском народе есть такой эквивалент этой пословицы: *«Адамнан әрекет, Алладан берекет»* («человек действует, а Аллах благословляет»). На Востоке существует следующий эквивалент пословицы: *«На Аллаха надейся, а верблюда привязывай»*. Образная составляющая этой пословицы более конкретизирована: для восточного человека верблюд – ценное «имущество», потерять такую драгоценность, не привязав ее, – значит «оплошать», т.е. потерять нечто важное в результате своей халатности и легкомыслия.

Очень много эквивалентов русским пословицам и поговоркам можно найти в английском языке. Русское выражение *«Хорошо там, где нас нет»*, первоисточником которого является комедия А.С. Грибоедова *«Горе от ума»* (1824), имеет в английском языке эквивалент, дословно переводящийся как *«Трава всегда зеленее по ту сторону забора»*. Если русский вариант более абстрактен (указательное местоименное наречие *там*), то вариант английский более конкретен – *«по ту сторону забора»*, хотя значение у этих конструкций одно – нам всегда кажется, что неизведанное, но желанное лучше, чем реально существующее. Иными словами, *«что имеем, не храним, потерявши, плачем»* (поговорка). В казахском языке для этой поговорки существует такой эквивалент: *«Қолда бар алтынның қадірі жоқ»*, букв. *«Золото, что в руках, не ценится»*.

Не менее интересны эквиваленты русских пословиц в других языках. *«Яблоко от яблони недалеко падает»*, – скажет русский, имея в виду очень похожих людей, – по поступкам (чаще негативным), поведению. Подразумевая то же самое, африканец произнесет: *«Сын леопарда – тоже леопард»*. Русский, желая оставить свои проблемы в узком кругу, не выносить их на всеобщее обозрение, говорит: *«Не выносить сор из избы»*, а немец – *«Что дома сварено, должно быть дома съедено»*. Когда мы не знаем, чего ожидать от какого-то человека, мы пользуемся выражением *«В тихом омуте черти водятся»*, а грек – выражением *«Бойся тихой реки, а не шумной»*. В Бельгии есть конструкция *«Сваренной рыбе вода не помогает»*, которая соответствует русскому *«Что мертвому припарка»* (о бесполезности усилий). В Сенегале бытует выражение *«Даже в пруду с лотосами водятся лягушки»*, а его русский эквивалент выглядит как *«И на солнце есть пятна»*. Казах же в этой ситуации скажет: *«Ондай-ондай байдың қызында да болады»*. Говоря об очевидности чего-то нехорошего, русский скажет *«Шила в мешке не утаишь»*, а афганец – *«Верблюда под мостом не спрячешь»*. В России часто можно слышать *«Куда иголка, туда и нитка»*, а на Тибете – *«Куда лопата ведет, туда и вода течет»*. Русские говорят *«На безрыбье и рак – рыба»*, а в Иране – *«Там, где нет фруктовых деревьев, свекла сойдет за апельсин»*.

В Болгарии эквивалентом русского «*Когда рак на горе свистнет*» является выражение «*Когда свинья в желтых шлепанцах*».

Отметим, что и русские, и английские, и казахские паремии создаются по сходным принципам: так, в основу кладутся перенос по сходству действия, признака, положения, перенос по конкретным ощущениям, по внешнему сходству и др. Например, русская пословица: «Кому хлеб черствый, кому жемчуг мелкий», на казахском звучит так: «Біреуге мал, біреуге бас қайғы» (букв.: кто-то горюет о богатстве, а кто-то о своей голове). «За двумя зайцами погонишься, ни одного не поймаешь» имеет казахский эквалент «Екі кемеңгір басын ұстаған суға кетеді» (букв.: утонет тот, кто держится за обе лодки); так же эти пословицы имеют подобные эквиваленты в других языках.

Конструкция «Ложка дегтя в бочке меда» имеет значение «*подпортить что-то, насолить кому-то*». Как правило, так говорят о какой-то мелочи, которая способна разрушить даже большое дело. В казахском языке эквивалент этого выражения «*Один овечий орешек способен испортить целый кутырь масла*» (Казахи традиционно хранили сливочное масло в кутырях из овечьего или коровьего желудка, обработанных по специальной технологии).

Появление пословиц и поговорок нельзя обозначить конкретной датой, они пришли к нам из глубины веков, народ их сочинял в любые периоды истории, что применимо и для нашего времени.

Проанализировав ряд пословиц и поговорок, мы пришли к следующим выводам: *паремии* — не устаревшее наследие, а живой процесс, сопровождающий нашу жизнь, обогащающий речь человека. Можно утверждать, что паремии являются важной составной частью народной культуры, отражая специфику мировосприятия народа, его ментальность, которая формируется с самого детства в процессе взаимоотношений ребенка с родителями и другими людьми, в общении с природой, в религии, в процессе включения человека в общество и усвоения им обычаев, представлений, способов поведения и ценностных ориентаций.

Список использованной литературы:

1. Энциклопедический словарь [Электронный ресурс] / под ред. И. Е. Андреевского, К. К. Арсеньева, Ф. Ф. Петрушевского; Изд. Ф. А. Брокгауз [Лейпциг], И. А. Ефрон [Санкт-Петербург]. – Электрон. дан. - СПб.: Семеновская Типо-Литография И.А. Ефрона, 1890-1907. Т. 1-41А [1-82], доп. 1-2А [1-4]. - - Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/, свободный. - Загл. с экрана.
2. Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка [Электронный ресурс] /под ред. А.Н. Чудинова. - Электрон. дан. -СПб.: Издание книгопродавца В.И. Губинского, Типография С.Н. Худекова, 1894. 1004 с. – Режим доступа:<http://dicipedia.com/dic-ru-ru-foreign2-term-27355.htm>, свободный. – Загл. с экрана.
3. Паремия [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki> (Филология), свободный. – Загл. с экрана.

4. Языкознание: Большой энциклопедический словарь / гл.ред. В.Н. Ярцева. – 2-е изд. - М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. - 685 с.
5. Кацюба, Л.Б. Определение паремии (лингвистический аспект дефиниции) / Л.Б. Кацюба // Вестник ЮУрГУ. – 2013 - Т.10. - №1. - С. 65 -67.
6. Поговорки. - [Электронный ресурс].- Режим доступа:- https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_literature/5282/поговорки, свободный. - Загл. с экрана.

Жанпеисова Н.М.¹

Ергалиева К.Б.¹

¹*С.Бәйішев атындғы Ақтөбе университеті*

ЛИНВИСТИКАДАҒЫ ПАРЕМИЯ: НЕГІЗГІ СИПАТТАМАЛАРЫ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМИ КЛАССИФИКАЦИЯСЫ

Аннотация

Бұл мақалада біз әлемнің барлық тілдерінде теориялық қызығылушылықты танытатын *паремия* жөніндегі мәселене талқылаймыз. Маңызды бөлігінде паремияға яғни мақал-мәтелдерге көп көңіл аударылады және өзгеде тілдерде салыстырулар беріледі.

Кілт сөздер: *паремия, мақал және мәтелдер, сөз мәнері, қанатты сөздер, тұрақты фразеологиялық бірлік.*

Zhanpeisova N.M.¹

Yergaliyeva K.B.¹

¹*S.Baishev Aktobe university*

THE PAREMIA IN LINGUISTIC: MAIN CHARACTERISTICS AND SCIENTIFIC CLASSIFICATION

Summary

This article is devoted to general issues of the study of paremia in linguistics. We consider the problem of paremia as a linguistic phenomenon, characteristic for all the peoples of the world, we dwell on the formation of the term, we give the history of the term's entry into the scientific apparatus of linguistics. The main part of the article is devoted to the comparative characteristics of pares (proverbs and sayings) in different languages.

Key words: *paremia, proverbs and sayings, speech cliché, winged expressions, stable phraseological unit.*

СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация

Студенттердің құндылықтық бағдарлары көп қырлы психологиялық феномен болып табылады. Осы орайда, болашақ мамандарды даярлауға деген көзқарас жаңа сипатқа ие болуда. Жоғарғы оқу орнындағы кәсіби мамандар даярлау мазмұнының өзгеруі бүгінгі күнгі кәсіби құндылықтардың даму ерекшеліктерін негіздеуді талап етеді.

Кілт сөздер: *құзіреттілік, тұлға, білім беру, бейімделу, құндылық, тәрбие, мотив, технология.*

Қазақстан Республикасының нарықтық қатынастары мен бәсекелестіктің өсуіне байланысты болып жатқан әр түрлі өзгерістер білім беру жүйесіне қойылатын талаптарды өзгертеді. Біздің мемлекетіміздің дамуының негізгі бағыттары «Қазақстан – 2030» стратегиясы мазмұнында жан-жақты сипатталған. Стратегия бағыттарының жүзеге асуы үшін білімді, дені сау, адами қасиеттері жоғары мамандар қажеттігі бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі.

Елбасы Н.А.Назарбаев осы бағыттарды жүзеге асыру барысында «Қазақстанның артықшылығы — халық сапасы, адам ресурстары... Біз өзіміздегі баға жетпес капиталды дамытып және сол дамуға жаңа да, өркениеттік жағдайлар туғызуымыз қажет», - деп баса атап көрсеткен болатын. Қазіргі таңда білім беру мәселелері жалпы әлемдік қоғамдастықтың өзекті мәселелердің бірі болуы өркениет дамуының білім беру сапасымен бірден-бір байланысты. ҚР «Білім беру» мемлекеттік бағдарламасында білім беруді жетілдіру мен оқыту процесіне жаңа акпараттық технологияларын енгізу арқылы сапалы кәсіби мамандарды даярлауды қамтамасыз ету мәселесі қарастырылған [1].

Қазіргі жағдайда жоғары мектеп дамуында уақыт талабына сай жоғары білікті маман даярлайтын оқыту әдістерін зерттеу, болашақ кәсіп иелерін тәрбиелеу басты мәселердің бірі болып отыр. Болашақ мамандарға қойылатын мақсат-міндеттердің күннен-күнге өсуі жоғары оқу орнындағы оқу процесінің тиімділігін арттыру үшін үлкен ізденіс пен шығармашылық қалыптасу жолын талап етеді. Сондықтан да, студенттердің жоғары оқу орнына бейімделу процесіндегі қиындықтарға көп көңіл бөлу, оған мейлінше үлкен мән беру студенттің маман ретінде қалыптасуына, дамуына, болашақ іс-әрекетінің тиімділігіне ықпал етеді. Сол үшін кәсіби бейімделу процесінің жалпы және нақты сұрақтарын шешу ғылыми дәлелдеуді қажет етеді. Осы ғылыми дәлелдеу

кезінде кәсіби бейімделу процесінде тұлғаның кәсіби мәнді құндылықты бағдарларын зерттеу қажеттілігі туындайды.

Адам өмірінде кәсіп таңдау, мамандықты меңгеру, кәсіпке бейімделу мәселесі үлкен орын алады. Кәсіпке бейімделу мәселесін Т.Н. Вершинина, И.К. Кряжева, М.П. Будякова, А.А. Русалинова, Л.М. Митина және т.б. көптеген ғалымдар қарастырған. Олардың айтуынша, кәсіби бейімделуге дайындық, яғни оқу процесі кезінде кәсіпті меңгеру кезеңі мен жас маманның жұмыс ортасына қосылуы, өндірістік практика кезіндегі іс-әрекеті негіз болады. Студент кәсібін меңгеру, кәсіби қалыптасуы кезінде өмірлік, кәсіби жоспарлары өзгереді, жетекші іс-әрекеттері ауысады, тұлға құрылымының қайта құрылу процесі жүреді. Т.А. Кухарева, И. Калайкова, Ю.А. Александровский, М. И. Дьяченко және П.А. Кандыбович еңбектері жоғары оқу орындарында кәсіби бейімделу себептері мен қиындықтарын зерттеуде мәнді орын алады.

Кәсіптік бейімделу сатысында қоғамның педагогикалық ұжымның және іс-әрекеттің жоғарылап кеткен талаптары тұлғаның жоғары оқу орнында қалыптасқан кәсіптік сипаттамалары мен білімдерімен және іскерліктерімен қайшылыққа түседі. Кәсіптік бірлестікке бейімделе отырып маман тиісті тәжірибелерді өз бойына сіңіреді. Өзі үшін маңызды ортаның талаптарын қанағаттандыруға тырысады [2].

Осылайша, студенттердің кәсіпке бейімделу ерекшеліктеріне тоқталатын болсақ, олардың кәсіпке бейімделуін анықтау арқылы біз олардың құндылықтарымен де танысуға мүмкіндік аламыз. Кәсіпке бейімделу әр курс студенттерінде әр түрлі болады. ХХІ ғасырдың табалдырығын білім мен ғылым дамуын саралаумен аттауымыз үлкен үміт туғызады. Сондықтан Тәуелсіз мемлекетімізге білікті, өз кәсібін терең түсінетін, өзінің іскерлігі мен білімін жан-жақты қолдана білетін мамандар қажет.

Болашақ мамандарды кәсіби даярлаудың маңыздылығы маманның жеке тұлғасы мен қызметіне деген осы заманғы талаптарымен сипатталады.

Жоғары оқу орындарында болашақ мамандарды түрлі сипаттағы кәсіби, қоғамдық-саяси, әлеуметтік-мәдени қызметтерге даярлайды, оларға белгілі бір көлемде нақты білім беріп қана қоймай, сонымен қатар олардың адамдармен және адамдар үшін жұмыс істей алуын қалайды.

Жоғары оқу орындарындағы оқу-тәрбие үрдісін жетілдіру мен мамандарды дайындау сапасын жақсартудағы әдістемелік жұмыстың маңызды екендігін ескеру қажет. Міне, осы мақсаттарды орындау үшін мынандай міндеттер көзделіп отыр: заман талабына қарай ғылыми-техникалық үрдіс талаптарына сай мамандар дайындаудың оңтайлы мазмұнын анықтау; ең тиімді әдістер мен құралдарды жасауды қайта қарастыру; оқу-тәрбие үрдісінің ғылыми дәлелденген материалдық-техникалық базасын жасау және құру; оқу барысында студенттердің шығармашылық белсенділігін арттыру және оларға берілген ақпараттың берік игерілуін қамтамасыз ету; студенттер мен оқушыларды ғылым, техника мен өндірістің қазіргі жағдайына және дидактикалық талаптарға жауап беретін қажетті оқу және әдістемелік әдебиеттермен қамтамасыз ету және т.б.

Білімді жақсарту мен жетілдіру ұмтылысы, кәсіби дамыған біліктілік пен білімді әмбебаптандыру, түрлі білімдерді қалыптастыра алатын қабілеті бар жаңа типтегі маманды, өз ісі маманының негізгі қасиеті сияқты кәсіби бағыттылықтың қалыптасуын ескертеді. Бұның бәрі мамандардан болашақ жұмысына жоғары деңгейдегі даярлықты талап ететіні даусыз.

Еліміз егемендікке қол жеткізіп, халқымыз азаттық алған тұстағы басты міндет — жастарды білім бұлағына сусындату. Елбасы халыққа арнаған жолдауында Қазақстанның мұраты мен оның ұзақ мерзімді басты мақсаттарын, оларды іске асыру стратегияларын айқын көрсетіп, үкіметке нақты тапсырма мен міндеттер жүктеді. Президентіміз атап көрсеткендей жастар саясатын және жеткіншек ұрпаққа көңіл бөлуді күшейту керек. Н.Назарбаевтың бірде-бір баланың оқымай қалмауын қадағалау, ағарту саласында оқу-тәрбие жұмыстарын немесе салауатты өмір салтын орнықтыру міндетін алға қойып отыруы өте жақсы. Жастарды отансүйгіштікке тәрбиелеп, еңбекке баулуда, оларға кәсіби мамандық беріп, оларды реформаның қатысушысы ретінде қалыптастыруда жоғары оқу орындарының да ролі өте зор.

Сондықтан студенттер үшін негізгі немесе басты іс-әрекет аясы ретінде білім алу жатады, ал жетістікке жетудің негізгі критерийі білімді игеру, жаңалық ашу. Кәсіпке бейімделу мәселесін мемлекеттік деңгейде қолға алған тиімді. Бұл мәселе білім беру стандарттары мен бағдарламаларында және білім берудің жалпы тұжырымдамасында нақтылы қарастырылуы қажет. Бүгінгі таңда аталмыш мәселе жалпылама түрде ғана қарастырылған. Бұған мемлекеттік органдар ғана емес, жекелеген білім беру ұйымдары ат салысуы қажет. Бұл орайда, батыстық стандарттарды бірден қабылдай салмай, өз қоғамымыздың болмысы мен ерекшеліктерін ескергеніміз абзал.

Кәсіпке бейімделу мен кәсіби мәнді құндылықтық бағдарлардың төмендегідей негізгі критерийлері мен көрсеткіштері анықталды:

Кәсіби мәнді құндылықтық бағдарлардың қатынастық критерийінің көрсеткіші ретінде — өз-өзіне деген сенімділік, өз ойын білдіре алуға деген ұмтылыс; эмоциялық критерийінің көрсеткіші ретінде — болашақ мамандығына деген жағымды эмоциялардың болуы, жауапкершілік; когнитивті критерийдің көрсеткіші ретінде — белсенді іс-әрекет қажеттілігін ұғыну, танымдық іс-әрекетке ұмтылыс; мотивтік критерийінің көрсеткіші — жалпы өмірлік жоспарды ұғыну, жұмыс тиімділігін жоғарлатуға деген ұмтылыс; бағалаушы критерийінің көрсеткіші ретінде — іс-әрекетті ұғыну, өзін-өзі дұрыс бағалау, сыйлау алынды [3].

Тұлғаның бейімделу процесі өте күрделі, жан-жақты болып табылады. Сондықтан, бұл процесті қарастыру кезінде бейімделу, әлеуметтік-психологиялық бейімделу, кәсіби бейімделу ерекшеліктерін талдап, сарапқа салған жөн. Сонымен, әлеуметтік-психологиялық бейімделу дегеніміз — адамның өр жас кезеңіне сәйкес өзгермелі ортаға икемделуі, олар орта мен іс-әрекет түрлерінің қатынастары арқылы көрінеді. Ал, кәсіпке бейімделу дегеніміз болашақ мамандығы бойынша еңбек талаптары мен ерекшеліктерін меңгеру болып саналады. Кәсіпке бейімделу мәселесін жан-жақты

психологиялық, философиялық тұрғыдан талдай келе, тұлғаның дамуы мен қалыптасуында бұл бейімделудің ерекше орын алатыны жайлы қорытындыға келдік. Кәсіпке бейімделу табыстылығы жоғары оқу орындарындағы оқыту процесінің сапасымен, кәсіпті тандау мотивімен, кәсіпті ұнату және еңбек мазмұнын түсіну, өзара қарым-қатынас параметрлері әсерінен көрінеді. Сонымен қатар, кәсіпке бейімделуді объективті, субъективті, субъективті-объективті сипатта болатын факторлар арқылы да байқауға болады. Кәсіпке бейімделу кезіндегі іс-әрекетті бірлескен-диалогтық танымдық іс-әрекет, оның белгілі бір деңгейлері арқылы көре отырып, оқыту жағдайы барысында кәсіпті игеруге деген ұмтылысты, белсенділікті дамытатынын аша айтып кеткен жөн. Кәсіпке бейімделу кезінде әлеуметтену процесі үлкен мәнге ие, себебі сол арқылы тұлға әлеуметтік тәжірибиелерді меңгереді және оларды белсенді түрде қайта өңдейді. Кәсіпке бейімделу жоғары оқу орнында оқу процесіне бейімделу, оған арнаулы жағдайлар, іс-шаралар жүргізу арқылы жүзеге асады.

Студенттердің құндылықтық бағдарлары көп қырлы психологиялық феномен болып табылады. Бұл феноменді ұғынуда онымен мәні жағынан ұқсас құндылық, бағдар, мотив, қызығушылық сияқты психологиялық сфераларды талдаған маңызды. Құндылықтық бағдарлар дегеніміз — тұлғаның өзінің бүкіл өмір әрекеттерін, потенциалдарын, бүкіл ішкі мотив пен ұмтылыстарды толығымен ашу арқылы көрінетін, адамның өмірлік ұмтылысы. Құндылықтық бағдарлар адамның тұлғалық ерекшеліктеріне ғана емес, оның әлеуметтік жағдайларда өзін-өзі көрсету мен өзін-өзі анықтауы кезіндегі іс-әрекетін саналы ұйымдастыруларына ерекше әсер ететін құбылыс. Құндылықтық бағдарлар мәселесін зерттеуде әр түрлі психологиялық, философиялық тұжырымдамаларды талдай келе, тұлғаның құндылықтық бағдарларының екі түрін бөліп көрсетуге болады: инструментті құндылықтар және терминалды құндылықтар. Тұлғаның кәсіби дамуы мен қалыптасуында осы түрлердің әрқайсысының орны бар. Құндылықтық бағдарларға қоршаған орта, адамның негізгі іс-әрекеті де үлкен әсерін тигізеді. Тұлғаның құндылықтық бағдарларына кіретіндер: денсаулық, бакытты отбасылық өмір, жақсы және адал достардың болуы, қызықты жұмыс, өмірлік даналық, түрлі ләззат алулар, махаббат, материалдық қамтылу, қоғамдық бедел, елдегі тыныштық, өзіне-өзі сенімділік және т.б. Құндылықтық бағдарларды белгілі аумақтар бойынша біріктіріп, талдаған маңызды болып табылады. Құндылықтық бағдарлар — бекітілген бағдарлар жүйесі. Олар тұлғаның берілген орта ерекшеліктеріне сай құндылықтарына көңіл аудартады және өмірлік мінез-құлықтық тандауларын анықтайды. Құндылықтық бағдарлар қоғамдық өзгерістерге сай жүйеде орнығады. Құндылықтық бағдарлар белгілі бір психологиялық жүйе ретінде, қоғамдық жаңа қатынас, әрекеттер типіне сәйкес келеді. Құндылықтық бағдарлар — іс-әрекетті реттеу механизмі. Олар кәсіби іс-әрекет кезінде ашық көрінеді. Кәсіби топқа іс-әрекеттің мәні мен құндылықтар жүйесі тән. Құндылықтық бағдарлар жүйесіндегі типология мәселесі әр алуан, күрделі және динамикалы болып келеді [4]. Тұлғаның құндылықтық бағдарлары өмір

барысындағы іс-әрекетке байланысты өзгеріп, толықтырылып, жаңа түрге еніп отырады. Ол тұлғаның болмысын, сапаларын және т.б. білдіреді.

Қазіргі таңда қоғамдық түбегейлі бетбұрыстар тұлға құрылымын психологиялық тұрғыда жаңа сипатта зерттеуді талап етіп отыр. Осы орайда, болашақ мамандарды даярлауға деген көзқарас жаңа сипатқа ие болуда. Жоғары оқу орнындағы кәсіби мамандар даярлау мазмұнының өзгеруі бүгінгі күнгі кәсіби құндылықтардың даму ерекшеліктерін негіздеуді талап етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. Рухани байлық және мәдениет – қоғамның басты құндылықтары. // Егемен Қазақстан // 2000 жыл.
2. Мұхамеджанов Б.Қ. Студент: әлеументтік бітімі, жай-күйі, құндылықтарының көзқарастық бағдарлары: социология ғыл. канд. дисс... ҚР. Түркістан, 1999 ж.
3. Краевский В.В. Общие основы педагогики. М.: Издательский центр «Академия», 2005.
4. Оқыту үрдісінде қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырудың өзекті мәселелері // XXI ғасырдағы қазақ мектебі: даму болашағы республикалық ғылыми-практикалық конференция. - Алматы, 2006.

Кангерей М.Б.¹

¹ *Актюбинский университет им. С. Баишева*

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ СТУДЕНТОВ

Аннотация

Ценностные ориентации студентов являются многогранной, учитывая их психологические аспекты. В связи с этим, подготовка будущих специалистов требует нового взгляда, нового подхода в обучении. Основы профессиональной подготовки специалистов в высших учебных заведениях на сегодняшний день требуют изменений в содержании и подготовке специалистов.

Ключевые слова: компетентность, личность, образование, адаптация, ценность, образование, мотивация, технология.

Kangerei M.B.¹

¹ *S. Baishev Aktobe university*

FORMING PROFESSIONALLY OF THE VALUED ORIENTATIONS OF STUDENTS

Summary

Values of students orientations are many-sided, considering their physiological aspects. In this regard training of future experts demands a new view, new approach

in training. Bases of vocational training of experts in higher educational institutions of hectare demand today changes in contents and training specialists.

Key words: *competence, personality, education, adaptation, value, education, motivation, technology.*

УДК 81

Советова А.Р.¹

Есенова Қ.Е.¹

¹С.Бәйішев атындағы Ақтөбе университеті

ҚАЗАҚ ЖӘНЕ АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕГІ СӨЙЛЕМДЕРДІҢ ҚҰРЫЛЫМЫ ЖӘНЕ СИПАТЫ

Аннотация

Бұл мақалада біз тіл білімі саласындағы отандық және шетелдік ғалымдардың сөйлемдердің құрылымы мәселесіне байланысты тұжырымдарына салыстырмалы талдау жасай келе қазақ және ағылшын тіліндегі сөйлемдердің құрылымдық ерекшеліктері мен сипатын талқылаймыз.

Кілт сөздер: *сөйлем, синтаксис, жай және құрмалас сөйлемдер, тыныс белгі.*

Тіл әлеуметтік құбылыс болып табылады және жер бетіндегі әрбір тілдің өзіне тән грамматикасы бар. Көптеген ғасырлар бойы Қ.Жұбанов, С.Аманжолов, А.Байтұрсынов, М.Балакаев сияқты танымал ғалымдар, сонымен қатар М. Е. Блох, О.Джесперсон сынды ғалымдар жалпы лингвистикалық теорияны талдауда үлкен қайшылықтар тудырады синтаксис проблемаларын зерттеген болатын. Ал оларды қызықтырған ең негізгі мәселе сөйлем құрылымы болды. Тілдің синтаксистік құрылымын зерттеу – олардың құрылуы, ішкі құрылымы, байланысу жолдарын қарастыруды айтамыз. Синтаксистің ең маңызды бөлігі – сөйлем деп білсек, соның ішінде сөйлемнің түрлері мен ерекшеліктерінің зерттелуі – өз алдына бір ғылым. Қай ғылымның даму тарихына көз жүгіртсек оның пайда болу, басталу, даму кезеңдері болады. Олардың іштей әр салаға бөлініп, сараланып, зерттеліп, тармақталып өз алдына ғылымның бір бөлшегі болып қалыптасатыны даусыз.

Сөздің «өмірі» – сөйлемде. Яғни, тілдің даму, өзгеру заңдылықтары, оның құрылу, жұмсалыу ерекшелігі, аясы, мүмкіншілігін танып, түсіндіріп, талдау үшін ғалымдар зерттеген сөздік қор, этимологиялық негіз, сөзжасамдық тәсілдер мен құралдар, фразеологиялық параллельдер т.б элементтермен шектелу жеткіліксіз. Осындай жағдайларды ескере келе, қазіргі қазақ және ағылшын тілдерінің деректеріне сүйене отырып, зерттеулерінде нысанадан тыс қалып жүрген тақырыптардың бірі болып табылатын грамматиканың синтаксистік саласын зерттеу маңызды болып табылады. Себебі, «Тілдің дамуы сөйлем құрылысының жетіле түсуіне жағдай жасайды... Сөйлем құрылысының жетілуі оның құрамындағы сөздердің өзара байланысу тәсіліне, олардың

мағына түрлеріне қатысты. Бірақ бұл категориялар тілде өте баяу дамиды», ал фонетикалық және лексикалық құбылыстар сыртқы әсердің ықпалына тез түседі. Ал осы тілдердің төркіндігі, өзіндік даму жолдары, басқа тілдердің ықпалы, соның салдарынан пайда болған ерекшеліктер т.б. мәселелерді жан-жақты талдау үшін тарихи-салыстырмалы әдіспен қатар, салғастырмалы-синхрондық зерттеулер жүргізу барысында грамматиканың синтаксистік саласын дерек көзі ретінде қарастыру да жақсы нәтиже береді [1;187]. Сондай-ақ, синтаксистің дәстүрлі зерттеулерімен қатар лингвистикалық мәтінде болатын заңдылық – күрделі синтаксистік тұтастық, сөйлемдерді актуалды мүшелеу, трансформациялық әдіс, дистрибутивті талдау т.б. мәселелерін де қазіргі тілдік деректермен ұштастыра зерттеудің де маңызы зор болмақ.

Еліміз тәуелсіздікке қол жеткізіп, Қазақстан мен ағылшын елдері арасында түрлі саладағы тікелей қарым-қатынастар дамып, мәдениеттер диалогының орнауы ағылшын тіліне деген шұғыл қажеттілікті тудырды және ағылшын елдерінің баспасөз беттері мен интернет сайттарында әртүрлі саладағы мақалалар мен аудармалар жариялана басталды. Алайда қазақ тіліндегі сөйлемдерді ағылшын тіліне аударғанда сөйлем құрылымдарында айырмашылық болғандықтан, әр түрлі нұсқада жазылып жүр. Тіл білімісәласындағы отандық және шетелдік ғалымдардың сөйлемдердің құрылымы мәселесіне байланысты тұжырымдарына салыстырмалы талдау жасай келе қазақ және ағылшын тіліндегі сөйлемдердің құрылымдық ерекшеліктері мен сипатын бір ізге салу үшін оның ғылыми-теориялық негізін жасау өте маңызды мәселелердің бірі. Сөйлемнің құрамы, құрылысы, мағынасы әр түрлі келеді. Шалқарова Г. И пікірінше синтаксистің нысаны ретінде сөйлем мен сөз тіркесі өзіндік белгілерімен ерекшеленсе де, кей жағдайда бастауыш пен баяндауыштың сандық, жақтық жағынан қиыса байланысуы оларға тән ортақ белгілерді танытады [2;87]. Сөйлемдер айтылу мақсатына қарай хабарлы, сұраулы, бұйрықты, лепті; құрылысына қарай жай және құрмалас; баяндаудың шындыққа қатысы жағынан болымды және болымсыз; тұрлаулы, тұрлаусыз мүшелердің қатысына қарай жалаң және жайылма; баяндауыштарының қай сөз табына қатысты келуіне орай есімді және етістікті; бастауыштарының қатысына қарай жақты және жақсыз; субъект мәнінің ерекшелігі жағынан белгісіз жақты, жалпылама жақты; сондай-ақ сөйлем мүшелеріне жіктелмейтіндігі тұрғысынан атаулы болып бөлінеді [3; 48]. Бұл сияқты сөйлемдердің түрлері көп тілге ортақ болғанымен, олардың өздеріне тән синтаксистік ерекшеліктері бар. С. Мұқановтың «Ботагөз» және John Galsworthy “The Man of Property” романдарын негізге ала отырып, қазақ және ағылшын тілдеріндегі сөйлемдердің құрылымына мысал келтірсек:

Көптен көрмегендіктен Ботагөз апасын сағынған.

Көлдің бурадай буырқануы Ботагөздің қуанышты сезімін өзгертпеді [4;11].

Only to think of it!

You'll be lonely tomorrow [6;20].

Жақсыз сөйлем — сөйлемдегі айтылар ой бастауыштан басқа сөйлем мүшелері арқылы берілетін жай сөйлемнің түрі. Жақсыз сөйлемнің бастауышы болмайды, оның жоқ екені сол сөйлемнің баяндауышынан білінеді:

Нарларды көбінесе жүкке *пайдаланады*.

Шамды Кенжетайдың бетіне тосып, одан сөз *сұрады*.

Оның ұлдарын, сүйікті ұлдарын ертең *әкетпекші* болып отыр.

They tell me June's *going to* Wales.

Белгісіз жақты сөйлем - грамматикалық бастауышы ерекше айтылмайтын, істелген іс-әрекет белгісіз бір субъектілерге тән болып ұғынылатын жай сөйлем, яғни баяндауышы жақты болғанмен, бастауышы белгісіз жақты сөйлем [5; 50].

Әлден уақытта белден келген суға былш ете қалғаныңды *түсінесің*.

Жер үстінің, барлық ауасын ішіне бір жұтып шығарғың келгендей боп, кеуденді кере демінді ұзақ *аласың*. Бірақ, кеудең дүние емес — барлық ауа сыймайды, сыймаса да сусының қанбайды, қайта-қайта құмарлана *жұтасың*.

Қанша жұтсаң да *тоймайсың*.

Құрмалас сөйлем — екі немесе бірнеше жай сөйлемнен құралып, күрделі ойды білдіретін, мағыналық жағынан өзара байланысты біртұтас сөйлем. Қызметі жағынан оның жай сөйлемнен өзгешелігі жоқ, екеуі де ойды екінші бір адамға білдірудің құралы. Құрмалас сөйлем жасалу жолына қарай үш түрге бөлінеді: а) Салалас құрмалас сөйлем; ә) Сабақтас құрмалас сөйлем; б) Аралас құрмалас сөйлем.

Қар еріді, *бірақ* шөп әлі көгерген жоқ.

Итбайды ұялтып қойдырмақ та болды, *бірақ* амал нешік — былайша Асқарды сыйлайтын Итбай, оның «таяқты орынсыз жұмсамаңыз» деген ақылын алмайды, елеусіз қарап, күле жауап береді.

Урядник бірдеме деп жатты, оны Асқар тыңдаған жоқ.

It would never have occurred to old Jolyon *that it was necessary to wear a look of doubt or of defiance*.

A tall woman, with a beautiful figure, *which some member of the family had once compared to a heathen goddess*, stood looking at these two with a shadowy smile.

In the bravery of light gloves, buff waistcoats, feathers and frocks, the family were present, even Aunt Ann, *who now but seldom left the corner of her brother Timothy's green drawing-room*, where, under the aegis of a plume of dyed pampas grass in a light blue vase, she sat all day reading and knitting, surrounded by the effigies of three generations of Forsytes [6;20].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Шалқарова Г.И, Сатыбаева А.Т «Салыстырмалы грамматика» -Алматы, 2010, 187 б.
2. Аманжолов С, Аманжолов А. «Қазақ тілі». Алматы:Мектеп, 2013, 87 б.
3. Уали Н. The theoretic base of the culture of Kazakh word form. Алматы, 2001, 48б
4. Мұқанов С. «Ботагөз», Алматы, 1979. 11 б

5. Ахметжанова З. К. Functional-semantic field of Russian and Kazakh languages: Алматы, 1987. 50 б.
6. Galsworthy J. The Man of Property. Moscow, 2005, 20 б.

*Есенова К.Е.¹
Советова А.Р.¹*

¹*Актюбинский университет им. С.Баишева*

СТРУКТУРА ПРЕДЛОЖЕНИЙ В КАЗАХСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация

В данной статье мы анализируем структурные особенности предложения в казахском и английском языках, сравнивая выводы отечественных и зарубежных ученых в области лингвистических концепций, связанных со структурированными предложениями.

Ключевые слова: *предложения, синтаксис, простые и сложные предложения, пунктуация.*

*Sovetova A.R.¹
Yessenova K.Y.¹
S.Baishev Aktobe university*

SENTENCE STRUCTURE IN THE KAZAKH AND ENGLISH LANGUAGES

Summary

In this article, we analyze the structural features of the sentences in Kazakh and English, comparing the findings of domestic and foreign scientists in the field of linguistic concepts related to structured sentences.

Keywords: *sentences, syntax, simple and complex sentences, punctuation.*

ОӘЖ 37

*Тойбазарова Н.А.¹
¹С.Бәйішев атындағы Ақтөбе университеті*

БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУ АЯСЫНДА БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ ДАЯРЛЫҒЫН ДАМУ

Аннотация

Мақалада болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлауды дамыту мәселелері қарастырылады және өзгермелі әлемде оқушыларды оқытуға бағытталған білім беру модельдерін әзірлеу үшін орта білім мазмұны

жаңартылып, мектеп тәжірибесіне оқытудың жаңаша әдістері мен инновациялық білім беру технологияларын енгізудің қажеттігі туралы айтылады.

Кілт сөздер: *орта білім мазмұнын жаңарту, инновациялық білім беру, дамыта оқыту жүйесі, белсенді оқыту әдістері.*

«Адам мақсатына өзін - өзі жетілдіру арқылы жетеді»
(Әбу - Насыр әл - Фараби)

Өмір – бұл ағын су секілді, бір орында тұрмайды, яғни жылдар жылжып, уақыт өтеді. Уақыт өткен сайын қай салада болмасын дүниенің бір жаңалығы орын алып жатады. Сол жаңалықты тосырқамай, жақсы - жаманын саралап қабылдай білу керек.

Өмірді ағын суға теңесек, білімді - теңіз, мектепті – кеме деп қарастырамыз, ал мұғалім – сол кеме капитаны деуге болады. Кеменің тереңге батпай, дұрыс бағдармен жүруі мұғалімге байланысты.

Мұғалімнің ұстанымы әрі мақсаты – шәкіртінің ішкі жан дүниесін тану, оның жеке басының құндылықтарын құрметтей отыра, тұлға ретінде қалыптастыратын ерік, мақсатқа ұмтылушылық секілді қасиеттерін жандандыруға көмектесу.

Елбасы Н. Ә. Назарбаев: *«Біз осы заманғы білім беру жүйесісіз, әрі алысты барлап, кең ауқымды ойлай білетін осы заманғы мұғалімдерсіз инновациялық экономика құра алмаймыз»*- деп атап көрсеткендей, осы заманғы ұстаз – болашаққа заман ағысымен ілгерілеген озық тұлға. Мұғалімге осындай көзқараспен қарау, оның алдына қойылар талапты да айқындайды. Кез - келген адам алдына қойған мақсатына ерік - жігерін аямай еңбек ету арқылы, осы жолда өзін - өзі бар қырынан жетілдіру арқылы жетеді. Қазақстан Республикасы Президентінің 2014жылғы 17 қаңтардағы Қазақстан халқына Жолдауында: *«Орта білім жүйесінде жалпы білім беретін мектептерді Назарбаев зияткерлік мектептеріндегі оқыту деңгейіне жеткізу керек. Мектеп түлектері қазақ, орыс және ағылшын тілдерін білуге тиіс. Оларды оқыту нәтижесі оқушылардың сындарлы ойлау, өзіндік ізденіс пен ақпаратты терең талдау машығын игеру болуға тиіс»*, - делінген болатын.

Елбасының білім беру жүйесіне қойып отырған бұл міндетін жүзеге асыруда Қазақстанда орта білім беруді жүйелі жаңарту себептері анықталып, олардың бірі - «өмірлік білім алудың» орнына «өмір бойы білім алу» парадигмасына ауысу қажеттігі айқындалды.

Әлемдік білім беру кеңістігіне кіру мақсатында Қазақстан Республикасы отандық білім берудің озық дәстүрлері мен стандарттарын сақтай отырып әлемдік білім беру тәжірибесіне бағытталған стратегиялық курсың таңдады. Осыған байланысты, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі орта білім мазмұнын жаңартуға бағытталған іс-шаралар кешенін жүзеге асыруды бастады.

Мемлекетіміздің білім беру мазмұнын жаңартудағы мақсаттарының бірі – әлемдік білім кеңістігінде жинақталған жетістіктерді меңгере отырып, сапалы

өзгерістерді қамтамасыз етуге үлес қоса алатын, рухани салауатты, кәсіби құзыретті және өмірлік маңызды құндылықтарды терең түсіне білетін мәдениетті жеке тұлға тәрбиелеу. Ол үшін осындай тұлғаны тәрбиелейтін мектеп үнемі құбылып тұратын әлемде табысты болуға қабілетті адамға негіз салуға тырысуы қажет. Осыған байланысты жылдам өзгеретін әлемде оқушыларды оқытуға неғұрлым бағытталған білім беру модельдерін әзірлеу үшін орта білім саласындағы үздік отандық және халықаралық тәжірибені зерделеу нәтижесінде білім мазмұны жаңартылып, мектеп тәжірибесіне оқытудың жаңаша әдістері мен технологиялары, бағалаудың объективті жүйесі енгізілуде.

Білім мазмұнын жаңарту – білім беру бағдарламасының құрылымы мен мазмұнын, оқыту мен тәрбиелеудің әдістері мен тәсілдерін қайта қарастыру болып табылады. Ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтарды бойына сіңірген, кез келген өмірлік жағдайда функционалдық сауаттылығы мен бәсекеге қабілеттілігін көрсете білетін тұлғаның үйлесімді қалыптасуына және зияткерлік дамуына қолайлы білім беру ортасын тудыру – жаңартылған білім мазмұнын енгізудің нәтижесі болуы керек.

Мемлекетіміздің білім беру үдерісіне енген жаңартылған білім беру бағдарламасы — заман талабына сай келешек ұрпақтың сұранысын қанағаттандыратын тың бағдарлама.

Бұл өз кезегінде мектептерге үлкен талаптар қояды. Осындай басым талаптардың бірі – жеке тұлғаға бағытталған сапалы білім беру. Бұған баса назар аударудың өзіндік себептері мыналар:

- еліміздің экономикалық дамуына сай, заманға лайық өмір сүре алатын азамат қалыптастыру;
- бүгінгі оқушының іс-әрекетке бейімділігі, еркіндігі, мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынастарда жаңа тәсілдер мен әдістердің болуы;
- мектеп оқушылары мен мұғалімдер арасындағы қарым-қатынаста адамгершілік пен демократия жағының басым болуы.

Жоғарыда аталған *әрекеттерді жүзеге асыратын мұғалімдер қауымы*.

Сондықтан орта білім беру жүйесі мұғалімдерге төмендегідей талаптар қояды:

- өзінің сабақ беретін пәнін мемлекеттік стандарт деңгейінен жоғары деңгейде білу;
- қазіргі заманға сай оқытудың инновациялық технологияларын білу;
- білім беру, тәрбиелеу үрдісінде үлгірімге ғана көңіл бөлмей оның басқа да көрсеткіштерімен байланысына да көңіл бөлу;
- оқушылардың қаблеттерінің ерекшелігін ескере отырып, оларға шығармашылықпен жұмыс жасайтын тапсырмалар дайындай білу;
- маманның ғылыми терең дайындығының болуы;
- ішкі жан-дүниесі еркіндікке негізделген, қоғамдағы бар экономикалық, әлеуметтік жағдайды педагогикалық тұрғыдан түсіне білуі;
- ерекше ізденімпаздықпен бұрынғы дәстүрліні жаңалықпен үйлестіре алатындай жаңартылған білім мазмұнын оқыту жағдайында мұғалімдердің кәсіби даярлығының болуы шарт.

Еліміздің білім беру жүйесіндегі мұндай өзгерістер мен жаңалықтарды тәжірибеге енгізетін мұғалімдер болғандықтан оларды кәсіби даярлау біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастыру арқылы жүзеге асырылады.

Жаңартылған білім беру бағдарламасымен оқыту жағдайында мұғалімдердің кәсіби даярлығы – мұғалімнің инновациялық педагогикалық технологияны меңгеруі және меңгерген оқытудың жаңаша әдіс-тәсілдерін өз іс-тәжірибесінде пайдалана алуына қажетті жаңа білім, білік, дағдыны меңгеруі.

Осыған байланысты Қазақстан Республикасында орта білім мазмұнын жаңарту шеңберінде қазақ тілінде оқытатын мектептердегі бастауыш сынып пәндері бойынша болашақ мамандарды дайындауда осы мамандық бойынша білім алушыларға университет жанындағы біліктілікті арттыру институтының ұйымдастыруымен биыл *бітіруші түлектерге, яғни 4-ші курс студенттеріне арнайы біліктілікті арттыру курсы* ұйымдастырылып, болашақ мамандардың шеберлігін жетілдіру мен дамытуды басты міндет ретінде қарастырып отыр.

Курстың мақсаты - оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін енгізу арқылы Қазақстанның ұлттық білім беру жүйесіне арналған орта білім мазмұнын жаңарту бағдарламасымен таныстыру және осы бағдарламаның табысты іске асырылуына көмектесу болып табылады.

Курс бағдарламасының міндеттері:

- бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасының құрылымымен, ондағы материалдардың күрделілігінің өсу ретімен, мазмұнымен және мақсаттарымен таныстыру;
- бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасына сәйкес келетін педагогикалық тәсілдерді түсінуін және қолдана білуін қамтамасыз ету;
- бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасындағы оқумақсаттарына қол жеткізу мақсатында критериялды бағалау жүйесін түсініп, қолданабілуін қамтамасыз ету;
- мұғалімдердің бойында орта білім мазмұнын жаңарту жағдайында бастауыш сыныппәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасын іске асыру үшін қажетті дағдыларды қалыптастыру.

Курс барысында білім беру саласындағы өзгерістердің шарттары мен алғышарттары қарастырылады және төменде келтірілген мәселелер туралы сөз қозғалады:

- Білім беру саласындағы халықаралық үрдістер;
- Білім беру бағдарламасын құру теориясы;
- Оқыту тәсілдерін енгізуге негіз болатын теориялық алғышарттар.

Білім беру бағдарламасының негізгі мақсаты - білім мазмұнының жаңаруымен қатар, критериялды бағалау жүйесін енгізу және оқытудың әдіс-тәсілдері мен әртүрлі құралдарын қолданудың тиімділігін арттыруды талап етеді. Бастауыш сынып пәндеріне арналған оқу бағдарламаларындағы оқу мақсаттары оқушылардан шынайы проблемаларды анықтап зерттей білуді талап етеді. Негізінен жаңартылған білім жүйесі құзыреттілікке және сапаға бағытталған бағдарлама.

Жаңартылған білім берудің маңыздылығы – оқушы бойында *кең ауқымды дағдыларды дамыту*, яғни оқушы тұлғасының үйлесімді қолайлы білім беру ортасын құра отырып сын тұрғысынан ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, тәжірибе жасау, АКТ-ны қолдану, коммуникативті қарым-қатынасқа түсу, жеке, жұппен, топта жұмыс жасай білу, функционалды сауаттылықты, шығармашылықты қолдана білуді және оны тиімді жүзеге асыру үшін қажетті тиімді оқыту әдіс-тәсілдері (бірлескен оқу, модельдеу, бағалау жүйесі, бағалаудың тиімді стратегиялары) курс барысында теориялық, практикалық тұрғыда толық қарастырылады.

Курс соңында оқудан күтілетін нәтижелер

- мұғалімдер жаңартылған білім беру бағдарламасының құрылымын, ондағы материалдардың күрделілігінің өсу ретін, мазмұнын және мақсаттарын біледі және түсінеді;
- бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасына сәйкес педагогикалық тәсілдерді, оқу материалдарын қолдана біледі;
- бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасындағы оқумақсаттарына қол жеткізу мақсатында критериалды бағалау жүйесін түсінеді және қолдана біледі; мұғалімдердің орта білім мазмұнын жаңарту жағдайында бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасын іске асыру үшін қажетті біліктері мен дағдылары қалыптасқан.

Кез келген оқыту белгілі мөлшерде адамды дамытады. Оқитын пән бағалы, қызықты болғанмен, мұғалім оқушының белсенділігін, пәнге деген қызығушылығын оята алмаса, берген білімнен жақсы нәтиже күтуге болмайды. Оқушыны ізденімпаздықпен жұмыс істеуге баулитын, өз ақыл-ойын көбірек танымдық істерге жұмсауға ұмтылдыратын оқыту ғана нәтижелі болмақ.

Жаңартылған білім беру бағдарламасының ерекшелігі спиральді қағидатпен берілуі. Оған оқу мақсаттарын зерделей отыра тапсырмаларды орындау арқылы мұғалімдер өздері ықшамсабақтарды құрастыру барысында көз жеткізеді.

Қазіргі студент - болашақ мұғалім инновациялық білім берудің нәтижесінде оқыту мен тәрбиелеудің соңғы әдіс-тәсілдерін, жаңартылған білім мазмұнын меңгерген, психологиялық-педагогикалық диагностиканы қабылдай алатын, нақты тәжірибелік іс-әрекет үстінде өзіндік даңғыл жол салатын, зерттеуші, шығармашыл, жаңашыл педагог болып шығады. Сондықтан болашақ ұрпаққа білім мен тәрбие беру сияқты жауапты міндеттің нәтижелі болуы, ең алдымен, мұғалімнің ғылыми-теориялық дайындығына, оның ізденушілік қабілетіне байланысты. Инновациялық оқыту білімді тереңдетумен қатар, оқушыны оқу әрекетіне қалыптастырып, олардың оқуға деген ынтасын оятып, қызығушылығын арттырады. Олай болса, педагогикалық технологияның мәні – шығармашылық қабілеттің дамуы үшін жағдай туғызу, жеке тұлғаның белсенділігін арттыру.

Осыған орай болашақ бастауыш сынып мұғалімдеріне ұйымдастырылған арнайы курстарда білім беру мазмұнын жаңарту аясында оқушының

белсенділігін арттыруға және олардың бойында кең ауқымды дағдыларды қалыптастыруға, өздігінен білім алуға мүмкіндік беретін оқытудың интербелсенді әдістері туралы және критериалды бағалау жүйесі жөнінде теориялық-практикалық тұрғыда толық мәлімет берілуде.

Курстың практикалық бөлімінде интербелсенді оқыту әдістерін кеңінен қолдану арқылы жаңартылған білім беру бағдарламасы бойынша қысқа мерзімді сабақ жоспарлары құрылып, өзара талдау жасау жолдары топтық, жұптық жұмыстар арқылы кеңінен қарастырылуда.

Сонау XX ғасырдың басында Ж.Аймауытов: "Сабақ беру - үйреншікті жай ғана шеберлік емес, ол-жаңадан жананы ойлап табатын өнер"- деген екен. Олай болса, оқушыға жаңартылған білім мазмұнын меңгертудегі қазіргі заманғы болашақ бастауыш сынып мұғалімінің сабақ берудегі іс-әрекеті жаңадан жананы ойлап табатын шығармашылыққа, креативтілікке бағытталуы керек деп ойлаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә.Назарбаевтың 2014жылғы 17 қаңтардағы Қазақстан халқына Жолдауы «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ». – Астана, 2014ж. 18 қаңтар. Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты.
2. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 3 сәуірде №115 бұйрығымен бекітілген. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2013 жылы 10 сәуірде № 8424 тіркелген. Бастауыш мектепке арналған оқу бағдарламалары (білім беру мазмұнын жаңарту аясында) – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2013.
3. Давыдов В.В.- Эльконин Д.Б. Теория развивающего обучения. – М., 1996.
4. Тойбазарова Н.А. Бастауыш сыныптарда қазақ тілін дамыта оқыту: теориясы және практикасы. Монография. – Ақтөбе, 2008. – 238бет.

Тойбазарова Н. А.¹

¹*Актюбинский университет им. С.Баишева*

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ПО ВНЕДРЕНИЮ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы развития профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов, инновационные технологии и методы обучения учащихся по внедрению обновленного содержания образования в начальных классах, основанного на изучении передовой отечественной и зарубежных практик среднего образования, направленного на создание новой модели образования в быстро меняющемся мире.

Ключевые слова: обновление содержания среднего образования, инновационное образование, система и методы развивающего обучения.

Toibazarova N. A.¹
¹S.Baishev Aktobe university

THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS ON THE INTRODUCTION OF THE UPDATED CONTENT OF EDUCATION

Summary

The article discusses the training of primary school teachers, innovative technologies and methods of teaching students to introduce the updated content of education in primary schools, based on the study of advanced domestic and foreign practice of secondary education, aimed at the creation a new model of education in a rapidly changing world.

Key words: *update of the content of secondary education, innovative education, development of teacher training, system of developing training, aimed and results, methods of developing training.*

УДК 81'2

Хабибуллина З.А.¹
¹Актюбинский университет им. С. Башиева

РЕКЛАМНЫЙ ТЕКСТ: ПРИНЦИПЫ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ

Аннотация

В статье рассматриваются особенности языка рекламного текста. Используя большой арсенал лексических и синтаксических средств усиления экспрессивного воздействия, современный рекламный слоган выполняет важную функцию рекламного текста – обращает внимание потенциального покупателя на саму рекламу, что может вызвать в дальнейшем интерес к товару.

Ключевые слова: *реклама, рекламный текст, слоган, коммуникация.*

В современном мире проблема рекламы все больше привлекает внимание специалистов различных областей знания: психологии, культурологии, журналистики, политологии, экономики, лингвистики и других наук. Реклама проникла во все отрасли человеческой деятельности. Объектом рекламы являются одежда, техника, медикаменты, иные товары и целый ряд услуг.

Реклама способствует развитию рынка сбыта. Именно реклама откликается на запросы и настроение общества. Потребность в рекламе растет

потому, что она играет важную роль в развитии экономики. Но для эффективности воздействия на потенциального покупателя реклама должна использовать опыт других отраслей знаний.

Во многом эффективность рекламной кампании зависит от языкового оформления рекламного текста. При составлении рекламного текста вопросом первостепенной важности является тщательный отбор языковых средств, используемых в рекламном тексте.

Выяснение особенностей языка рекламного текста в сфере рекламной пропаганды может проводиться в рамках социолингвистики, прагматики, стилистики, теории коммуникации. Все эти дисциплины объединяет интерес к языку в плане его коммуникативно-функциональных возможностей, способности влиять на получателя информации. При рассмотрении рекламы с точки зрения лингвистики возникает естественный интерес к языковым особенностям рекламного текста.

С ростом экономики, повышением уровня потребления в обществе производителями особое место уделяется рекламе. Реклама, как неотъемлемый атрибут любой предпринимательской деятельности, тоже изменяет форму и содержание. Из средства оказания давления на потребителя рекламные тексты постепенно превращаются в средство маркетинговой коммуникации, эффективно выполняя роль языка общения между производителем и потребителем.

Также растет важность правильного перевода рекламных тестов. Это актуально особенно сейчас, когда, на наш рынок хлынули западные товары, ранее неизвестные широкому кругу потребителей. У каждого из этих товаров в своих странах уже есть богатая история, устоявшийся имидж и четко определенная философия.

Анализ сложившейся практики в этой сфере позволяет утверждать, что при переводческой работе с рекламными текстами не в полной мере учитываются специфические лингвистические характеристики, а главное особая коммуникативная направленность рекламных сообщений, а также менталитет и особенности культурного восприятия нации, для которой и производится то или иное рекламное сообщение. В связи с этим актуальность научных исследований в области рекламы, ее восприятия и особенностей перевода рекламных текстов, очевидна.

В зависимости от цели рекламы выделяются следующие ее виды:

Информативная. Применяется для информирования потребителей о появлении на рынке новых товаров, услуг, идей. Преследуемая цель - выведение товара на рынок и поиск потенциальных потребителей.

Увещательная - формирование избирательного спроса. Применяется тогда, когда в условиях конкурентной борьбы предлагается товар, имеющий какие-либо преимущества перед другими товарами. Основная задача увещательной или стимулирующей рекламы - стимулировать потребность в приобретении товара или эксплуатации предлагаемой услуги, она может также являться составной частью имидж-рекламы. Направленность стимулирующей

рекламы ограничена, она должна быть адресована пользователям или покупателям. В ней важно подчеркнуть основные преимущества рекламируемой продукции или услуги, их положительные качества по сравнению с аналогичными товарами. Но недопустимы негативные высказывания в адрес конкурентов, они получают дополнительную рекламу, и может так случиться, что их товар лучше запомнится. Наиболее эффективна реклама, повторяющаяся в газетах и журналах, которые читают основные покупатели и партнеры, прямая почтовая рассылка, реклама по радио, теле реклама.

Напоминающая. Рекламируется товар, который уже завоевал рынки сбыта, однако нуждается в напоминании покупателю о себе, так как даже при налаженном сбыте товаров и услуг и при полном «портфеле заказов» (другими словами, при наличии определенной суммы представлений о товаре или фирме у покупателей и партнеров), необходимо время от времени закреплять достигнутые результаты рекламой. Наиболее эффективна скрытая реклама, в виде статей о деятельности компании и товарах, участие в выставках, прямая почтовая рассылка постоянным партнерам проспекта (отчета) о годовой деятельности.

Имидж-реклама. Ее основная роль - закрепить в сознании широкого круга людей положительный образ товара или фирмы. Она направлена не только на непосредственных покупателей, а на более широкие слои населения для того, чтобы при расширении перечня продукции и сферы деятельности фирма или товар уже вызывали положительные эмоции у покупателей. Наиболее эффективны для имидж-рекламы рекламные ролики на телевидении, рекламные щиты, реклама на транспорте, реклама в популярных газетах и журналах, участие в благотворительных акциях [10, с. 43].

Более подробно остановимся на классификации рекламы по основным средствам распространения, так как это наиболее распространенный способ классификации.

Различные модели коммуникации возникают исходя из разных задач, которые стоят перед исследователем. В области прикладных коммуникаций, таких как паблик рилейшнз (PR), реклама и пропаганда, коммуникатор пытается внести изменение в коммуникацию, чтобы перевести своего адресата на новый тип поведения.

Фактор коммуникатора задает цели и задачи, которые он преследует и которые влияют на данный процесс. Фактор целевой аудитории определяет интересы адресата, поскольку с человеком лучше говорить на те темы, которые ему интересны. Фактор канала коммуникации задает стандарты данного канала, которые выступают, как определенного рода ограничители, например, рекламное сообщение по телевидению будет отличаться от рекламного сообщения по радио.

Коммуникатор ведет одновременно и коммуникацию, и мета коммуникацию, в то время как объект воздействия принимает участие только в коммуникации, поэтому у рекламодателя больше возможностей достичь своих

целей, даже если они будут расходиться с целями слушателя/зрителя. Коммуникатор управляет процессом передачи информации [11].

Прикладное использование коммуникации отличается тем, что в нем оказываются активно задействованным именно мета коммуникативный фактор. Это связано, также и с тем, что коммуникатор и получатель информации, не связаны иерархическими отношениями (в отличие от, например, армейской коммуникации). В иерархической ситуации нет никакой необходимости в риторических ухищрениях. Там мета коммуникативный блок «законсервирован» заранее в пользу коммуникатора, оставляя минимальные возможности для уклонения от выполнения приказа или просьбы. Реклама и PR, наоборот, моделируют свободный выбор со стороны получателя информации, поэтому для повышения своей эффективности они нуждаются в усилении позиции коммуникатора.

Прикладной коммуникатор (продюцент рекламы) работает в сфере перекодировки вербальных в невербальные сообщения, поскольку его задачей является стимуляция нового поведения. Эта, в достаточной степени, сложная задача облегчается тем, что коммуникатор должен не столько вводить новое поведение, сколько активировать типы поведения, уже присущие получателю информации. Эта цель достигается умелым использованием знания процессов обработки, восприятия и хранения информации человеком.

В рамках данного исследования целесообразно применить когнитивный подход к изучению свойств и эффективности современного рекламного текста. Большинство исследователей данной проблемы считают, что когнитивный подход заключается в исследовании той информации, заложенной в рекламном тексте, которая способна повлиять на ход мыслительной деятельности потребителя, и в выявлении логически предсказуемой реакции человека на эту информацию.

Классическая модель рекламного текста, популярная на ранних этапах развития индустрии, заключалась в том, что интерес к товарам и услугам компании активизировался за счет рекламирования достоинств товара, по сравнению с конкурентами. Но со временем становилось все труднее следовать этой философии, так как товары, пользующиеся спросом, порождали огромное количество имитаций. Рынок оказался завален товарами, которые друг от друга практически ни чем не отличались. Именно это привело к тому, что компании начали уделять повышенное внимание рекламе, отношения с потребителем вышли на первый план.

Важное требование, предъявляемое к рекламным текстам, – максимум информации при минимуме слов. Количество слов в тексте должно быть таким, чтобы покупатель без каких-либо затруднений мог охватить его одним взглядом. Выделяются слова с повышенной рекламной ценностью, большой эмоциональной силой, создающие наглядный, осязаемый образ. За минимум времени необходимо донести суть, наиболее точно воздействовать на покупателя, что требует экономичного использования текстовой информации.

Текст является неотъемлемой частью большинства рекламных сообщений. Он, как правило, является главным элементом, раскрывающим основное содержание рекламного сообщения. Ввиду целевых установок, определяющих его структуру, рекламный текст, с одной стороны, является особым видом текста, однако, с другой стороны, в рекламных целях используются почти все публицистические жанры. Важное требование, предъявляемое к рекламным текстам, – максимум информации при минимуме слов. Рекламный текст состоит из четырех основных элементов, которые почти всегда используются в рекламе: заголовок, подзаголовок, основной текст, рекламный слоган. Рекламный слоган – это краткая запоминающаяся фраза, которая передает в яркой, образной форме основную идею рекламной кампании. Нередко весь рекламный текст состоит из рекламируемого собственного имени и сопровождающего его слогана.

Достижение цели привлечения внимания в слогане осуществляется разными средствами: использованием структурных особенностей предложения, фонетико-интонационных, графических средств, а также семантико-стилистического свойства слов. Центральное место среди них должно занимать смысловое звено.

Слоганы включают информативную и эмоциональную составляющие, которые нередко совмещаются.

Широк спектр лексических средств создания экспрессии: от использования стилистически нейтральных слов до разговорной лексики. Созданию экспрессивного эффекта рекламного слогана служит также использование структурных особенностей предложения. Чаще всего в рассмотренных рекламных слоганах используются простые предложения, что объясняется экономическим аспектом, стремлением рекламного текста к краткости. В рекламе прослеживается тенденция приблизить изложение к устно-разговорной речи. Стилизация под разговорную речь приводит к использованию в слогане-тексте парцелированных конструкций.

Используя большой арсенал лексических и синтаксических средств усиления экспрессивного воздействия, современный англоязычный рекламный слоган выполняет одну из важных функций рекламного текста – обращает внимание потенциального покупателя на саму рекламу, что может вызвать в дальнейшем интерес уже к товару.

Список использованной литературы:

1. Трошина Н.Н. Стилистические параметры текстов массовой коммуникации // Речевое воздействие в сфере массовой коммуникации. - М., 2012. - 222 с.
2. Пирогова Ю.К. Стратегии коммуникативного воздействия и их отражение в рекламном тексте // Текст. Интертекст. Культура. - М., 2001. – С. 25-31.
3. Иванова Е.С. Коммуникативная эффективность англоязычной рекламы: Когнитивно-семантические основания: дисс. ... канд. филол. наук. – М., 2002. - 197 с.

4. Шевелева М.С. Проблемы воздействия текстов рекламного характера на представителей разных культур // Национальный менталитет и языковая личность. - Пермь, 2002. – С. 56-64.

Хабибуллина З.А.¹

Ергазина А.А.¹

¹С.Бәйішев атындағы Ақтөбе университеті

ЖАРНАМАЛЫҚ МӘТІН: ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ӘСЕР ЕТУ ПРИНЦИПТЕРІ

Аннотация

Мақалада жарнамалық мәтіннің ерекшелігі қарастырылады. Көп лексикалық қор және синтаксистық құралдырының көмегімен экспрессивтік белсенділікті арттырады, жарнамалық ұраны әсерлі бас тақырыбы маңызды функцияны жүзеге асырады. Бұл потенциалды сатып алушының назарын жарнамаға аударады, ол алдағы уақытта тауарға қызығушылық тудырады.

Кілт сөздер: *жарнама, жарнама мәтіні, жарнама ұраны, коммуникация.*

Khabibullina Z.A.¹

Ergazina A.A.¹

¹S.Baishev Aktobe university

ADVERTISING TEXT: PRINCIPLES OF EMOTIONAL IMPACT

Summary

The article deals with the language peculiarities of the advertising text. Using a large arsenal of lexical and syntactical means to strengthen the expressive influence, the modern advertising slogan performs an important function of the advertising text - draws the attention of the potential buyer to the advertisement itself, which can cause further interest in the product.

Key words: *advertising, advertising text, slogan, communication.*

УДК 141. 201.1:304.2:364.2

Губанов Н.Н.¹

¹ФГБОУ ВО «Московский государственный технический университет им. Н.Э. Баумана», Россия, Москва

Губанов Н. И.²

²ФГБОУ ВО «Тюменский государственный медицинский университет», Россия, г. Тюмень

Асаров А.А.³

³Актюбинский университет имени С.Баишева

ДЕТЕРМИНАЦИЯ РИСКОВ И МЕНТАЛЬНЫЕ ОТВЕТЫ НА ИХ ВОЗНИКНОВЕНИЕ

Аннотация

Выделены и охарактеризованы следующие внутренние детерминанты рискованного поведения: склонность к риску, поиск сильных ощущений, прогноз жизни, установка на быстрое достижение успеха, низкий самоконтроль, смелость. Показаны возрастные отличия в склонности к риску. К внешним детерминантам рискованного поведения отнесены нормы и ожидания, формируемые семьёй, социальными группами, типом культуры. В качестве ментальных ответов на возникновение рисков, связанных с научно-техническим прогрессом, выделены социально-этическая экспертиза научных программ и проектов, возникновение биоэтики, принцип информированного согласия на исследование, императив ответственности, экологический императив, зарождение рискологии и глобалистского менталитета.

Ключевые слова: *склонность к риску, поиск сильных ощущений, прогноз жизни, установка на быстрое достижение успеха, низкий самоконтроль, социально-этическая экспертиза, биоэтика, императив ответственности, экологический императив, рискология.*

Современное общество часто называют обществом риска. Действительно, риски существуют практически во всех сферах человеческой жизни: профессиональной деятельности, сохранении здоровья, личных и общественных делах, в отдыхе, развлечениях, спорте, бизнесе, военном деле. Социальные группы и общество в целом испытывают риски в использовании техники и технологий, в дипломатических и политических решениях. Особенно большие риски связаны с использованием результатов научно-технического прогресса. В одной из предыдущих работ мы раскрыли сущность риска, характеристики рискованной ситуации и виды риска. *Под риском нами*

понимаются действия или бездействия человека или социальной группы в условиях неопределённости и возможной опасности, а также знания, что успех приведёт к предполагаемой пользе, а неуспех – к предполагаемому ущербу [1]. Цель данной статьи заключается в раскрытии внутренней и внешней детерминации рисков и сущности ментальных ответов на их возникновение в современном обществе.

Внутренняя и внешняя детерминация рискованного поведения. Поведение человека обусловлено взаимодействующими друг с другом внутренними и внешними факторами. В состав первых включаются возрастные и личностные ментальные особенности, специфика протекания физиологических, эмоциональных и познавательных процессов, убеждения и установки, субъективные оценки рискованности разных способов поведения.

В качестве одной из ментальных особенностей, способствующей рискованному поведению, выделяют такое свойство, как готовность, или склонность, к риску. Установлено, что человек, готовый рисковать в одних условиях, будет стремиться к этому и в других условиях. Такие лица отличаются более высоким фоновым уровнем активации ЦНС. Со склонностью к риску связано возникновение в последние 30 лет многих видов спорта, названных экстремальными. Экстремальность состоит в большой вероятности причинения вреда своему здоровью в случае неуспешной деятельности. Занятия экстремальным спортом позволяют по принципу замещения расходовать высокий энергетический потенциал. В условиях необходимой безопасности такое поведение рассматривают как профилактический приём для уменьшения рискованного поведения в других жизненных ситуациях. Весьма условно всех людей можно разделить на «рисковых» и «осторожных». Рисковые склонны влиять на других, стремиться к лидерству в группах, обладают высоким уровнем притязаний. Осторожные же предпочитают подчиняться, более консервативны и нерешительны [2, с. 503]. Для представителей первой группы («рисковых людей») рисковые ситуации являются нормой. Для них риск - необходимая часть их профессиональной и личной жизни, способ саморазвития. Риск выступает для них в качестве самостоятельной ценности. В рискованной ситуации они ведут себя активно, хотя осознают, что ее исход может быть любым. Они ориентированы на риск в максимальной степени, что позволяет им использовать риск как ресурс для достижения более высокого статуса за короткий срок времени [3]. Важно только, чтобы разумный риск у этих людей не переходил в авантюризм.

Ещё одна из личностных характеристик, тесно связанная со склонностью к риску, – поиск сильных ощущений или тяга к новым ощущениям, как реакция на переживания обыденности и скуки текущей жизни. Это качество может обуславливать и авантюризм – рискованное, сомнительное предприятие без учёта реальных возможностей и рассчитанное на случайный успех. Люди, имеющие полярные показатели по специально разработанной шкале для оценки жажды острых ощущений, обычно придерживаются противоположных позиций в выборе профессий, проведении досуга, спорте, личных отношениях и реакции

на стимулы. Приверженцы острых ощущений предпочитают занятия, требующие взаимодействия с другими людьми и быстрых решений, любят испытания на прочность и риск. Они часто становятся лётчиками, моряками, каскадёрами, пожарными, водолазами, торговцами, инвесторами, основателями нового бизнеса. Автомобили они водят быстрее и лучше, но и чаще попадают в аварии. Любят острую пищу, пьют больше алкоголя, чаще занимаются экстремальным спортом. Жажда острых ощущений у мальчиков быстро нарастает между 9 и 14 годами, достигает своего пика в 20 с небольшим лет, после чего постепенно снижается. У 50-59 летних мужчин показатель любви к острым ощущениям в два раза ниже по сравнению с 16-19 летними [4]. Это свидетельствует о возможном снижении психофизиологических ресурсов организма.

Следующая личностная характеристика, связанная с рискованным поведением, – убеждение человека относительно своего будущего, *прогноз своей жизни*, который может быть оптимистическим или пессимистическим. При наличии оптимистического прогноза жизни люди принимают больше мер по обеспечению своей безопасности в сравнении с лицами, пессимистически оценивающими своё будущее. Последние в стрессовых ситуациях могут практиковать особо опасные способы рискованного поведения: употребление алкоголя, наркотиков, авантюристические стратегии и тактики в профессиональной деятельности, небезопасные сексуальные отношения. Психологическими коррелятами риска являются также такие качества личности, как импульсивность, сильно выраженная установка на достижение успеха, низкий самоконтроль. Особенно значимой детерминантой рискованного поведения является *преобладание мотива о незамедлительном удовлетворении своих потребностей*. Чем выше уровень потребностей индивида, тем выше вероятность того, что индивид предпочтёт рискованный способ их достижения [5]. У лиц с высоким уровнем этой мотивации сильнее выражены недальновидность, импульсивность, немногословность. Люди, которые находятся в состоянии тревоги, смущения, ярости, в подавленном настроении, чаще склонны предпочитать действия, предполагающие риск [6]. Это связано, по-видимому, со снижением самоконтроля и точности анализа ситуации, вызванных психической дезорганизацией.

Думается, что рискованному поведению сильно способствует и такое качество человека, как смелость. Недаром существует выражение «На свой страх и риск». Риск всегда противостояние опасности. Осознание опасности порождает страх. Смелый человек преодолевает свой страх и идёт на риск. Однако и робкий человек в некоторых случаях может совершать рискованные поступки. Это может произойти под влиянием других людей, например, взрослые преступники вовлекают в противоправные действия робкого подростка (пассивный риск). Ещё несмелый человек может совершить рискованный поступок в условиях крайней необходимости, например, долго голодавший человек может совершить кражу продуктов питания.

Существует тесная связь между риском и верой. Вера – это заключение о существовании чего-либо в условиях недостатка знаний и отсутствия логического и опытного обоснования, а также утверждение об этом существовании истинным. Поскольку полная информированность недостижима (образ всегда беднее оригинала), вера и риск принципиально неустранимы из структуры деятельности. Недостижимость абсолютного знания является условием существования и веры, и риска. Особое место среди всех видов веры занимает вера в себя как форма самооценки своих качеств и возможностей. Вера в себя – неотъемлемая часть самосознания. Она существенно влияет на поведение человека, в том числе и рискованное. Чем сильнее вера в себя и в успех деятельности, тем более будет склонен человек к риску.

Склонность к рискованному поведению зависит от возрастных и гендерных факторов. А.В. Шабалтас показывает, что люди старшего возраста обычно более осторожны, чем молодые люди, которые чаще предпочитают риск и недооценивают вероятность неудачи [8, с. 8-9]. Так, игроки-подростки в присутствии сверстников выбирают рискованные комбинации в два раза чаще, чем в одиночестве, в то время как на поведение взрослых игроков присутствие зрителей не влияет. Высокая соревновательность, стремление к достижениям, смелость и любовь к новизне – классические нормативные мужские качества. Мальчик, желающий стать «настоящим мужчиной», делает всё, чтобы обладать ими.

И. Кон справедливо отмечает, что поскольку повышенная рискованность поведения подростка биологически нормальна, то вместо того чтобы пытаться устранить её и привить ему полное послушание, нужно стараться избежать её наиболее опасных последствий [4]. Общество (особенно учителя, родители, наставники) всячески пытается уменьшить угрожающие людям риски. Вся система воспитания детей направлена на их избежание: «безопасный транспорт», «безопасный секс», «безопасные технологии», «безопасный Интернет», есть даже школьный курс «Основы безопасности жизнедеятельности» (ОБЖ). В этом контексте современную культуру вполне можно назвать «культурой осторожности», где любой выходящий за пределы необходимости добровольный риск представляется нежелательным, ненормальным и безответственным. Но личная свобода и индивидуальность бытия неотделимы от выбора и риска. В людях сочетаются осторожность и склонность к риску. Пропорция между этими противоположностями у людей различна: от значительного преобладания рисковости до превалирования осторожности. Строить систему воспитания на культивировании одной осторожности не совсем рационально, это бы тормозило становление творческих личностей. В системе воспитания должны присутствовать способы формирования у молодых людей стремления к новизне в разных сферах деятельности, превышению уровня своих достижений, смелости, решительности, целеустремлённости. Возможно, при этом могут использоваться спорт, военные и иные игры, волонтерская деятельность,

научная работа, художественная самодеятельность, работа в общественных органах охраны порядка (аналогах бывших ДНД).

Важную роль в осуществлении рискованного поведения играют и внешние факторы. Действия каждого человека и его выбор поступков всегда осуществляются в определённых социокультурных условиях. Школа, вуз, семья, другие социальные группы, близкие люди, общество в целом создают культурную среду, включающую в себя ожидания, правила и нормы поведения. Всё это может способствовать или, напротив, препятствовать рискованному поведению. К примеру, в западной культуре способность рисковать оценивается более высоко, чем в восточной. Так, исследования с помощью специальных опросников показали, что студенты из Уганды более осторожны по сравнению с американскими студентами [8].

Ментальные ответы на возникновение современных рисков. Особенно значительные риски возникают в результате научно-технического прогресса. Научные знания, а также созданные на их основе технологии и техника, как известно, могут использоваться не только во благо, но и во зло людям. Притом, чем более развитой становится наука, тем большие негативные последствия может иметь негуманное применение научного знания и техники. Постоянно возникают также и непреднамеренные негативные последствия научно-технического прогресса и использования научного знания или экспериментов, например, экспериментов над геномом человека и его мозгом. Научно-техническое развитие постоянно порождает разнообразные виды риска. Внедрение всех видов современной техники имеет как положительные, так и отрицательные для общества последствия и несёт в себе технологические, экологические и социальные риски. Риск «рассматривается как результат избыточности технологического и научного прогресса, отсутствия прогностической освоенности порождаемых последствий. Чем фундаментальнее открытие или техническая инновация, тем связанные с ними риски также становятся фундаментальнее» [10, с. 42]. Создаваемую научно-техническими рисками «угрозу уже нельзя отнести только к месту их возникновения – предприятию. По своей сути они угрожают жизни на этой планете, причем во всех ее проявлениях» [11, с. 13]. Современному обществу присуща большая рисконасыщенность, проявляющаяся в экспоненциально растущем количестве технологических, экологических и иных аварий и катастроф, вызванных разрывом между могуществом технологии, с одной стороны, и невозможностью абсолютного контроля за последствиями воздействия ее на природу и человеческие общности, с другой стороны. В результате взаимозависимости всех процессов на планете возникла качественно новая ситуация с обеспечением безопасности, поскольку природные катастрофы ведут к техногенным катастрофам, а последние – к социальным катастрофам. Рисконасыщенность общества является не просто большой, а возрастающей. Это связано с ускорением всех процессов в обществе, обострением конкурентной борьбы, к предельно короткой жизни продукта, на смену которому приходит новый продукт. В результате этого во всех сферах

общества необходимыми становятся быстрые инновации, порождающие риски. Риски влияют на политическую систему, ценности массового сознания, индивидуальные и коллективные действия, в частности, длительные кризисы и частые катастрофы могут стимулировать идею необходимости сильной власти.

В связи с отмеченным выше У. Бек назвал становящееся сейчас общество обществом риска [11]. О.Н. Яницкий, который по многим аспектам солидарен с У. Бек, называет современное общество обществом всеобщего риска [12]. Эти учёные обосновывают свои выводы, полагая, что риск может быть определен как систематическое взаимодействие общества с угрозами и опасностями, которые порождаются процессом модернизации как таковым. Тем самым Бек и Яницкий отмечают невозможность дистанцирования от рисков в современном мире, и ставят проблему минимизации рисков и управления ими. Общество риска – это определенная стадия развития социальности, которая характеризуется генерированием рисков, опасностей и угроз, нестабильностью, неопределенностью, двойственностью, отсутствием четких критериев поведения в обществе, снижением ценностей нормативно-регулятивного ряда, а в качестве основы социальной солидарности людей выступают риск и безопасность. «Общество риска есть общество, чреватое катастрофами. Его нормальным состоянием грозит стать чрезвычайное положение» [11, с.15]. В условиях общества риска, как справедливо отмечают В.П. Буянов, К.А. Кирсанов, Л.М. Михайлов, «необходимо создать глобальную самосовершенствующуюся систему рискозащищенности жизнедеятельности человека на базе и с учетом оптимального развития техногенных и антропогенных составляющих» [13, с.48].

Как реакция на возникающие в ходе научно-технического прогресса риски в менталитете современных учёных оформилась идея соединения науки с этикой, идея синтеза поиска истины с гуманистическим идеалом. Принцип классической и неклассической науки: «Обнаруживай истину и наращивай истинное знание» признаётся недостаточным. Принцип современной, постнеклассической, науки: «Ищи истину только для блага людей». Постнеклассическая наука включает в себя «требование экологического и этического регулирования научных проектов и их практической реализации» [14, с. 69], к её гносеологическим основаниям относятся «вероятностный характер научного знания, всегда имеющая место недоопределённость научного знания (всех научных понятий, суждений, теорий)» [14, с.70]. В постнеклассической науке устанавливаются связи между внутринаучными и вненаучными социальными целями и ценностями. Одной из форм таких связей выступает социально-этическая экспертиза научных программ и проектов. Она должна выявить социальные последствия предлагаемых научных проектов и соответствие ожидаемых результатов практического внедрения научных результатов принципам гуманизма и нормам общечеловеческой морали. Усиление этического компонента науки противодействует возможности антигуманного применения научного знания, а также непреднамеренных отрицательных последствий научных экспериментов.

Особенно значительные риски для человечества и биосферы в целом (наряду с большими позитивными перспективами) представляют начавшиеся во второй половине 20-го в. исследования в медико-биологических науках. Эти исследования связаны с пересадкой органов, созданием и использованием искусственных органов и технических устройств в организме, суррогатным материнством, функционированием генома и воздействием на генетический аппарат, возможным клонированием организмов, криогенизацией, эвтаназией, расшифровкой мозговых кодов психических явлений, электрическими, магнитными, химическими и иными воздействиями на мозг. Осознание учёными этих рисков привело к существенным ментальным новациям. Некоторые из них, особенно, принцип благоговения перед жизнью А. Швейцера, даже упредили развитие медико-биологических наук и развитие экологического кризиса. Благоговение перед жизнью (*Ehrfurcht vor dem Leben*) – основной принцип этического учения Швейцера, сформулированный им в 1915 г. Он состоит в том, чтобы «высказывать равное благоговение перед жизнью как по отношению к моей воле к жизни, так и по отношению к любой другой... Добро – то, что служит сохранению и развитию жизни, зло есть то, что уничтожает жизнь или препятствует ей» [15, с. 307].

Новации, основанные на уже имевшихся принципах медицинской этики и деонтологии, выразились, в конечном счёте, в возникновении такого важного ментального феномена современности, как биоэтика. Эта наука «реализуется как форма социально распределённой экспертизы...рисков научно-технического прогресса в области биологии и медицины» [10, с.48]. Акцент при оценке современных биомедицинских технологий делается на выявлении отдалённых последствий применения этих технологий.

Термин «биоэтика» ввёл в культуру американский биолог и врач-онколог В.Р. Поттер в 1969 г. Он писал, что «человечество нуждается в соединении биологии и гуманитарного знания, из которого предстоит выковать науку выживания и с её помощью установить систему приоритетов» [16, с. 34]. Биоэтика стала наиболее динамичным разделом этического учения. Она ставит проблемы, которых не было в традиционной этике, и формирует самые живые «точки роста» этического знания. *Биоэтика – это ответ нравственного менталитета человечества на риски развития медико-биологического знания и ухудшение экологической ситуации.* Эта ведущая сейчас отрасль этического знания формирует нравственные принципы деятельности биологов, врачей, педагогов, да и всех людей, направленные не только на сохранение, укрепление и активное создание здоровья людей, но и на сохранение биосферы в коэволюционном процессе социоприродного развития [17]. В рамках современной этики возникает новое понимание ответственности, которое Х. Йонас сформулировал в виде особого «императива ответственности»: «Действуй так, чтобы результат твоего действия обеспечивал непрерывность человеческой жизни» [18, с. 13].

Применительно к природе Н.Н. Моисеев разработал и ввёл в научный оборот аналогичный «императиву ответственности» Йонаса концепт

«экологический императив». Этот императив означает «ту границу допустимой активности человека, которую он не имеет права переступить ни при каких обстоятельствах». *Экологический императив – ответ формирующегося глобалистского менталитета на угрозу общепланетной экологической катастрофы.* Он призван ограничить агрессивность общества по отношению к природе.

Ещё одной ментальной новацией, тесно связанной с биоэтикой, служит зарождение и развитие учения о сущности, типах, способах изучения, смягчения и предотвращения рисков, обусловленных развитием современной техники. Сначала – в конце 60-х гг. 20 в. – возникли дебаты по поводу ядерной и химической технологий, которые наиболее очевидно негативно влияли на окружающую среду и людей. «Учащающиеся техногенные катастрофы, связанные как с ошибками проектирования и природными катаклизмами, так и нештатным использованием новой техники вывели эту проблематику на трансдисциплинарный уровень» [21, с. 122]. Не только учёным, но и политикам и бизнесменам стало понятно, что как эксплуатация старой техники, так и внедрение новой, настоятельно требуют расчёта рисков и изобретения превентивных мер, которые будут использоваться при возникновении опасных ситуаций. Поэтому «сегодня проблематика технологических рисков стала одной из самых важных проблем не только многих научных и технических дисциплин, но и современного общества в целом» [21, с.126]. Ряд учёных обоснованно поднимает вопрос о необходимости специальной комплексной науки о рисках – рискологии. Её основные функции – раскрытие сущности, типологии, причин возникновения рисков, их роли в жизни людей и общества, а также диагностика опасностей и выработка мер по их снижению и устранению. Можно сказать, что определённые элементы такой науки уже возникли, *и это возникновение есть ответ глобалистского менталитета на угрозы и опасности при использовании науки и техники.* Существенный вклад в становление рискологии внесли У. Бек, Н. Луман, О.Н. Яницкий. По их мнению, возникновение общества рисков предполагает смену позитивной логики социального развития на негативную. Первая из них акцентирует внимание на тенденцию к достижению лучшего состояния и удовлетворение потребностей, а вторая – на тенденцию защиты от опасностей, избегания худшего и самоограничение потребностей [11; 12; 22].

В настоящее время происходит и организационное оформление возникающей науки о технологических рисках. В России в 2002 г. создан Федеральный институт оценки рисков. А в 2003 г. был учреждён Международный совет по управлению рисками, который в 2005 г. опубликовал концептуальный документ «Возникновение рисков. Источники, драйверы и задачи управления» [21, с. 126, 129].

Помимо отмеченных ментальных новаций, направленных на разрешение современного антропогенного кризиса и порождаемых им рисков, обнаружилась тенденция к возникновению на планете не существовавшего ранее, нового типа менталитета. Он поможет снизить риски, связанные с

порождением человеческой деятельностью глобальных проблем, особенно военной и экологической. До настоящего времени самым большим числом носителей обладали этнические (народные), национальные (общегосударственные) и региональные менталитеты. Во второй половине 20-го в. вместе со становлением общества всеобщего риска начинает возникать *принципиально новый тип группового менталитета*. Бывшие ранее коллективные менталитеты содержали в себе те социально-психологические особенности, которыми обладали все члены данной общности и которыми они отличались от других общностей. В каждой группе эти менталитеты обуславливали особенные способы мышления, восприятия действительности, деятельности, поведения. Их функция состояла в обеспечении самовоспроизводства групп и защите их интересов. Ментальные особенности групп могли противоречить друг другу, а это создавало конфликты. Менталитетом нового типа могут быть обеспечены *единые в необходимых границах способы восприятия и поведения членов различных обществ*. Этот менталитет способен включать в своё содержание ментальные особенности, которые необходимы для всех социальных общностей (этнических, национальных, региональных, конфессиональных, профессиональных и др.) для благородной цели – организации деятельности по решению глобальных проблем и сохранению земной цивилизации. Он служит противоположностью этнических, национальных и региональных менталитетов и формируется на их основе. Ему, на наш взгляд, принадлежит огромная роль в сохранении человеческой цивилизации.

Новый менталитет обладает интернациональным характером: его носителями выступают самые передовые люди различных этносов и стран, в него войдут наиболее важные для прогресса компоненты этнических, национальных и региональных менталитетов. Так как этот новый тип менталитета возникает в результате интеграции духовных основ различных социумов, то было предложено назвать его *глобалистским, или общецивилизационным* [23, с.175-176]. Этот новый тип менталитета работает не на отдельные нации, страны или регионы, а на всё человечество. Национальные и региональные менталитеты решают проблемы стран и регионов, а глобалистский менталитет призван решать проблемы всего человечества и обеспечить его выживаемость.

Истоки идеи глобалистского менталитета и глобалистской культуры восходят, по-видимому, к В.И. Вернадскому. Он писал: «Человек впервые реально понял, что он житель Планеты. Он может и должен мыслить не только в аспекте отдельной личности, семьи или рода, государства или их союзов, но и в планетарном аспекте» [24, с. 24]. Ядром общецивилизационного менталитета можно считать чувство глобальности, или всечеловеческой идентичности: представление *себя* неотъемлемой частицей общего человечества. Другими компонентами глобалистского менталитета становятся такие качества личности, как нетерпимость к насилию, любовь к справедливости в отношениях не только между индивидами, но и странами, приверженность нормам

разумного, или умеренного, потребления материальных благ, бережное и разумное отношение к природе [25, с. 54-55]. Конкретным проявлением такого отношения служит экологический императив Н.Н. Моисеева.

Именно благодаря глобалистскому менталитету наша планета может стать ноосферой в полном смысле этого слова. Сейчас пока в деятельности людей значительную часть занимает сфера неразумия, а не разума. Ф.А. Селиванов предлагает «выделить сферу глупости, безумия, зла, то есть атасферу» [26, с. 88]. Название образовано от имени дочери Зевса Аты – богини заблуждения и безумия, омрачающей умы как богам, так и смертным. Ф.А. Селиванов отмечает: «На Земле есть не одна, а две противоположные сферы – ноосфера и атасфера...Они взаимодействуют, пытаются вытеснить друг друга... Атасфера вездесуща, претендует на всеобъемлемость; она активна...Из-за атасферы гибнут люди и природа, из-за неё люди впадают в крайности... впадают в фанатизм и ослепление» [26, с. 88]. Общецивилизационный, глобалистский менталитет усиливает ноосферу и ослабляет атасферу. Поэтому его можно именовать ещё ноосферным менталитетом. Ноосферный менталитет будет свободен от национального и регионального эгоизма. Такой эгоизм сейчас, к глубокому сожалению, демонстрируют страны Запада в ходе войн в Сербии, Ираке, Ливии, Сирии, насаждая там марионеточные правительства и присваивая миллиарды долларов свергнутых диктаторов.

Недостаточно разработанным, но чрезвычайно важным является вопрос о ценностях, которые должны составить содержание глобалистского менталитета. Решение этого вопроса существеннейшим образом повлияет на будущее общества. В совокупность общецивилизационных, универсальных ценностей в настоящее время включают, как правило, те ценности, которые необходимы для благополучного проживания всех народов в составе мирового сообщества. Как показывают А.А. Берелехис и С.Г. Ильинская, это, прежде всего, витальные ценности: право на жизнь и продолжение рода, сохранение здоровья, неприкосновенность личности. Затем экологические ценности: чистые почва, вода, воздух, достаточность основных ресурсов. Первичные гражданские права: защита от неправового насилия и принуждения, возможность получения образования, свобода перемещения, неприкосновенность жилища, свобода совести, собраний, ассоциаций. Политико-правовые ценности: независимость суда, свобода и независимость печати, различные формы участия граждан в политической жизни [27, с. 127-128]. Можно полагать, что общецивилизационный менталитет помимо существующих и описанных выше включит в себя и иные ценностные ориентации, которые могут появиться в ходе развития общества. В частности, ожидается возникновение новых ценностных ориентаций в процессе синтеза ценностей техногенной и традиционной цивилизаций.

В настоящее время уже имеется ряд общественных организаций, деятельность которых способствует становлению глобалистского менталитета. Одной из таких организаций является созданный по инициативе венгерского

философа и общественного деятеля Э. Ласло Будапештский клуб. На его первой конференции в 1996 г. присутствовали Э. Ласло, Далай Лама, Вацлав Гавел, Чингиз Айтматов, Иегуди Менухин и другие известные лица. Они приняли и обнародовали «Манифест планетарного сознания». В нём отмечается, что проблемы энергетики и сырья, демографическая и экологическая проблемы, проблемы социально-экономического развития не могут быть решены только за счёт экономических и политических инструментов. Новый образ мышления – вот главный инструмент и необходимое условие для дальнейшего развития человечества. Свою миссию клуб видит в содействии созданию планетарной культуры единства в многообразии. Целенаправленная коэволюция силами ответственных людей разных наций и сообществ будет способствовать устранению насилия и созданию экоцивилизации, которая могла бы обеспечить процветание человечества и сохранение жизни на Земле. Члены клуба доносят свои идеи в словах научных лекций и изображениях, звуках музыки и движениях на сцене, обращаясь к поддержке новых медиатехнологий. Отделения Будапештского клуба действуют во многих странах, такое отделение с 2015 г. начало свою деятельность и в России [28, с. 82-85].

Ещё одной организацией, способствующей становлению глобалистского менталитета служит Мировой общественный форум «Диалог цивилизаций». Он был организован в 2002 г. по инициативе общественных деятелей России,

Индии и Греции. Форум объединяет в широкую сеть различные неправительственные организации и научные ассоциации, учёных, философов, представителей различных культурных и духовных традиций – тех. Кто уважает принципы ненасилия и взаимного уважения как основы межкультурного диалога. На последней сессии Форума в октябре 2015 г. на острове Родос, в частности, отмечалась необходимость разработки конкретного новаторского проекта солидарного мирового развития, обосновывалась мысль о том, что только в осознании объективной общности всего многообразия цивилизаций и их равенства перед лицом Времени мир может найти альтернативу разрушению и катастрофе [29, с. 91-96].

Закключение. Если национальные образовательные системы способны разрешить проблему формирования тройной идентичности – национальной, региональной, общечеловеческой, – то можно проявить воображение и представить, какой может быть динамика ментальности в глобализующемся мире [30, с.16]. Преобладающим во всём обществе становится общецивилизационный менталитет, носителем которого выступает подавляющее большинство населения планеты. Этот менталитет сплачивает человечество, обеспечивает стабильность, мир и преемственность развития всей земной цивилизации. Кроме доминирующего менталитета существуют региональные менталитеты – европейский, американский, азиатский, латиноамериканский, африканский и другие. В границах регионов существуют многообразные конфессиональные, профессиональные, этнические, национальные и иные групповые менталитеты, имеющие конструктивные

различия. Общецивилизационный менталитет включит в своё содержание самые необходимые для прогресса компоненты региональных, национальных, этнических и других групповых менталитетов. Эти компоненты явятся множеством конструктивных сходств, которые обеспечат единство земной цивилизации, а глобалистский менталитет позволит снизить риски, связанные с возникновением глобальных проблем.

Список использованной литературы:

- 1 Губанов Н.Н., Губанов Н.И., Черемных Л.Г. Наука о сущности риска и характеристиках рискованной ситуации. *Гуманитарный вестник*, 2017, № 10, с. 3.
- 2 Шаболтас А.В. Рискованное поведение. В кн.: *Психология* / Ред.А. Крылов. 2-е изд. Москва, Проспект, 2009, с. 502-505.
- 3 Ефимовских В.С. *Риски в современном обществе: социально-философский анализ. Диссертация канд. филос. наук.* Уфа, Изд-во Башкирского университета, 2009, 156 с.
- 4 Кон И. *Мальчик – отец мужчины.* Москва, Время, 2009, 704 с.
- 5 Яныхбаш А.В. *Взаимосвязь рискованного поведения с психологическими характеристиками личности.* Автореф. дис. к.психол.н, Москва, Изд-во Института психологии РАН, 2013, 24 с.
- 6 Блэкборн Р. *Психология криминального поведения.* Санкт- Петербург, Питер, 2004, 486 с.
- 7 Царегородцев Г.И., Шингаров Г.Х., Губанов Н.И. *История и философия науки.* Изд-е 3-е. Москва, Изд-во СГУ, 2014, 461 с.
- 8 Шаболтас А.В. Риск и рискованное поведение как предмет психологических исследований. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 12. Социология*, 2014, №3, с. 5-16.
- 9 Stoner J. Risky and cautious shifts and group decisions. *Journal of Experimental and Social Psychology*, 1968, vol. 4, p. 442-459.
- 10 Тищенко П.Д. Биоэтика, общество риска и эвристика вызовов. *Философские науки*, 2010, № 12, с. 42-49.
- 11 Бек У. *Общество риска. На пути к другому модерну.* Москва, Прогресс-Традиция, 2000, 383 с.
- 12 Яницкий О.Н. Рискология как наука. URL: <http://moyuniver.net/1990-e-gg-riskologiya-kak-nauka-yanickij-o-n/> Дата обращения: 23.08.2017.
- 13 Буянов В.П., Кирсанов К.А., Михайлов Л.М. *Рискология (управление рисками).* 2-е изд. М., Экзамен, 2003, 384 с.
- 14 Лебедев С.А. Структура научной рациональности. *Вопросы философии.* 2017, №5, с. 66-79.
- 15 Швейцер А. *Культура и этика.* М., Прогресс, 1973, 343 с.
- 16 Поттер В.Р. *Биоэтика. Мост в будущее.* Киев, Украинская ассоциация по биоэтике, 2002. 384 с.
- 17 Хрусталёв Ю.М. Философия сохранения жизни и здоровья нации. *Вестник Российского философского общества*, 2009, № 2, с. 173–178.

- 18 Jonas H. *The imperative of Responsibility: in search of an Ethics for Technological Age*. Chicago: Univ. of Chicago Press, 2008, 263 p.
- 19 Юдин Б.Г. Об этосе технонауки. *Философские науки*, 2010, № 12, с.58-66.
- 20 Моисеев Н.Н. Современный антропогенез и цивилизационные разломы. Эколого-политологический анализ. *Вопросы философии*, 1995, №1, с. 3-30.
- 21 Бехманн Г., Горохов В.Г. Социально-философские и методологические проблемы обращения с технологическими рисками в современном обществе (дебаты о технологических рисках в современной западной литературе). *Вопросы философии*, 2012, №7, с. 120-132.
- 22 Луман Н. Понятие риска. *TESIS*, 1994, № 5, с. 135-160.
- 23 Губанов Н.И., Губанов Н.Н. Роль менталитета в преодолении антропогенных кризисов. *Историческая психология и социология истории*, 2013, т.6, № 1, с. 166-180.
- 24 Вернадский В.И. *Размышления натуралиста*. Кн.2. М., Изд-во АН СССР, 1977, 192 с.
- 25 Губанов Н.И., Губанов Н.Н. Глобалистский менталитет как условие предотвращения междоцивилизационных конфликтов. *Социологические исследования*, 2011, №.4, с. 51–58.
- 26 Селиванов Ф.А. Сфера глупости (атасфера). В кн.: *Бытие и мы*. Тюмень, Вектор Бук, 2011, с. 87-90.
- 27 Берелехис А.А., Ильинская С.Г. О конфликте различных систем ценностей. *Философские науки*, 2007, № 3, с. 111-129.
- 28 Голиней В.А. Будапештский клуб в России. *Вестник Российского философского общества*, 2015, №.4, с. 82-85.
- 29 Деменчонок Э.В. Межкультурный диалог как альтернатива глобальному беспорядку. *Вестник Российского философского общества*, 2015, №4, с. 91-96.
- 30 Губанов Н.И., Губанов Н.Н. Роль образования в формировании глобалистского менталитета. *Alma mater (Вестник высшей школы)*, 2014, №11, с.11-17.

Губанов Н.Н.¹

¹«Бауман Н.Е. Мәскеу мемлекеттік техникалық университеті» ФМБМ ЖБ. Мәскеу, РФ

Губанов Н. И.²

²ФМБМ ЖБ «Тюмень мемлекеттік медициналық университеті», Тюмень, РФ

Асаров А.А.³

³С.Бәйішев атындағы Ақтөбе университеті

ТӘУЕКЕЛДІҢ СЕБЕПТЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ТУЫНДАУЫНА ҚАРСЫ МЕНТАЛДЫ ЖАУАПТАР

Аннотация

Оқшауланған және қатерлі мінез-құлықтың мынадай ішкі детерминанттары сипатталады: аусар тәуекел, күшті әсерлер іздеу, тез табысқа ұмтылу, төмен ұстамдылық, батылдық орнату. Тәуекелге бейімділік бойынша жас айырмашылықтары көрсетілген. Тәуекелге бейім мінез-құлықтың сыртқы себептеріне отбасымен, әлеуметтік топтармен, мәдени ортамен құрастырылатын нормалары жатады. ғылыми және ғылыми-техникалық прогреске байланысты тәуекелдердің пайда болуына психикалық жауап ретінде, зерттеу, жауапкершілік аманатты экологиялық императив, рискология және жаһандық менталитеттің пайда болуына ғылыми-зерттеу бағдарламалары мен жобаларды әлеуметтік және этикалық шолу.

Кілт сөздер: *тәуекелге тәбет, күшті әсерлер іздестіру, өмір сүру болжамын табу, тез жетістікке жету, өзін-өзі басқарудың төмендігі, әлеуметтік-этикалық сараптама, биоэтика, жауапкершілік империясы, экологиялық императив, тәуекелдік.*

Gubanov N.N.¹

¹*Bauman Moscow State Technical University, Moscow, Russia*

Gubanov N.I.²

²*Tyumen State Medical University, Tyumen, Russia*

Asarov A.A.³

³*S. Baishev Aktobe University*

DETERMINATION OF RISKS AND MENTAL RESPONSES TO THEIR OCCURRENCE

Summary

The following internal determinants of risky behavior are identified and characterized: risk appetite, the search for strong feelings, the forecast of life, the establishment of rapid success, low self-control, courage. The age differences in the propensity to risk are shown. The external determinants of risk are standards and expectations, formed by the family, social groups, type of culture. As a mental response to the emergence of risks associated with scientific and technological progress, social and ethical expertise of scientific programs and projects, the emergence of bioethics, the principle of informed consent for research, the imperative of responsibility, the ecological imperative, the emergence of riskology and the globalist mentality.

Key words: *risk appetite, search for strong feelings, life forecast, setting for quick success, low self-control, social and ethical expertise, bioethics, imperative of responsibility, ecological imperative, riskology.*

ҚР-НЫҢ ТӨЛЕМ ЖҮЙЕСІНІҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация

Қазақстан Республикасының қазіргі төлем жүйесінің негізі Қазақстан Республикасының қазіргі төлем жүйесі 20 жыл бұрын өзінің ұлттық төлем жүйесін құруға негізделген, қазіргі кездегі ақша айналымы ұлттық экономиканың мүддесін қамтамасыз ету үшін қызмет етеді.

Кілт сөздер: Банкаралық ақша аудару жүйесі, Банкаралық клиринг, Қазақстан қор биржасы, Қазақстан банкаралық есеп айырысу орталығы.

Қазіргі Қазақстанның банк жүйесінде көптеген өзгерістер болуда. Соның ішінде төлем жүйесінде есеп – айырысудың әртүрлі дамыған түрлері қолданылуда.

Көрсетілетін төлем қызметтерінің нарығы Қазақстан Республикасы қаржы нарығының ажырамас элементі болып табылады – төлем жүйелерінің тиімді жұмысы шаруашылық бірліктері арасындағы үздіксіз төлемдер ағынына кепілдік береді, төлем қызметтерін жеткізушілер клиенттердің төлемдік нұсқауларын уақтылы өңдеуді және орындауды қамтамасыз етеді.

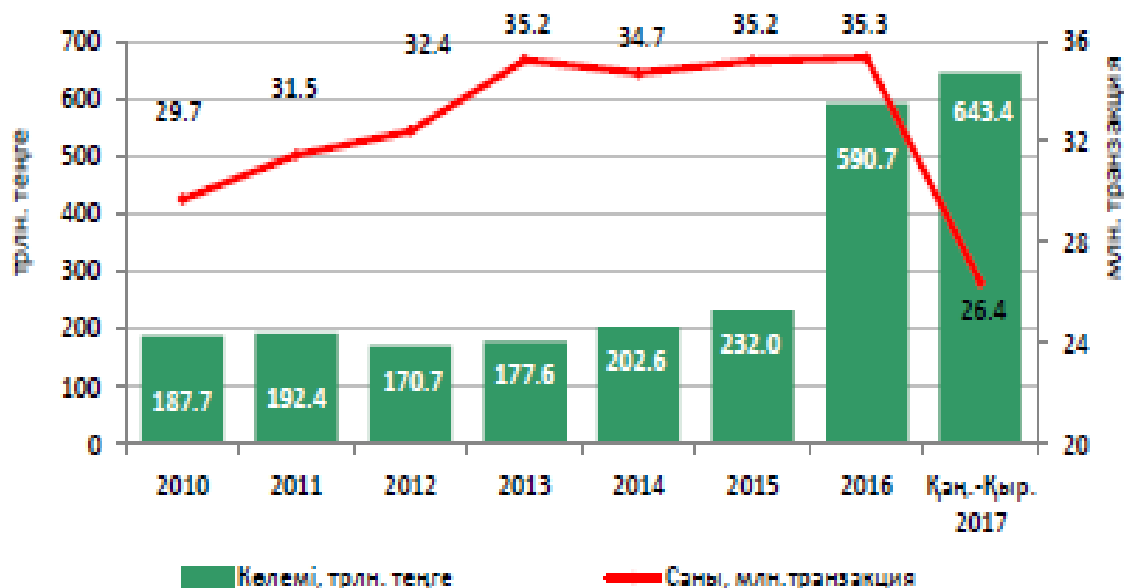
Төлем жүйелерін Қазақстан Ұлттық Банкі басқаратын төлем жүйелеріне (Банкаралық ақша аударымы жүйесі және Банкаралық клиринг жүйесі), сондай-ақ карточкалық төлем жүйелерін және ақша аударымдары жүйелерін білдіретін жеке төлем жүйелеріне бөлуге болады.

Банкаралық ақша аудару жүйесі (БААЖ) және Банкаралық клиринг жүйесі (БКЖ) ұлттық ауқымдағы, Қазақстан Республикасының аумағындағы төлемдердің негізгі көлемін өңдейтін басты төлем жүйелері болып табылады.

БААЖ-ның қатысушылары Қазақстанның барлық банкі, «Қазпошта» АҚ, Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Қазынашылық комитеті, «Азаматтарға арналған үкімет» мемлекеттік корпорациясы» КЕАҚ, Бағалы қағаздардың орталық депозитарийі, Қазақстан қор биржасы, сондай-ақ жекелеген халықаралық банктер және бейрезидент қаржы ұйымдары болып табылады. БКЖ-ның қатысушылары Қазақстанның банктері, «Қазпошта» АҚ, Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Қазынашылық комитеті, «Азаматтарға арналған үкімет» мемлекеттік корпорациясы» КЕАҚ, Бағалы қағаздардың орталық депозитарийі болып табылады.

Қазақстан Ұлттық Банкінің төлем жүйелерінің Операция орталығы Қазақстан Ұлттық Банкінің еншілес ұйымы «Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Қазақстан банкаралық есеп айырысу орталығы» шаруашылық жүргізу құқығындағы республикалық мемлекеттік кәсіпорны (бұдан әрі – ҚБЕО) болып табылады.

2017 жылы Қазақстан Ұлттық Банкінің төлем жүйелеріндегі төлемдер көлемінің жыл сайынғы өсу үрдісі сақталды. Мәселен, 2017 жылғы қаңтар-қыркүйекте БААЖ және БКЖ арқылы 643,4 трлн. теңгеге сомаға 26,4 млн. транзакция жүргізілді. 2016 жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда төлем жүйелеріндегі төлемдердің саны 0,6%-ға (153,5 мың транзакцияға) азайды, бұл ретте төлемдер сомасы 49,2%-ға (212,1 трлн. теңгеге) өсті, бұған негізінен бағалы қағаздармен және депозиттермен операциялар бойынша төлемдер көлемінің өсуі негізі болды.

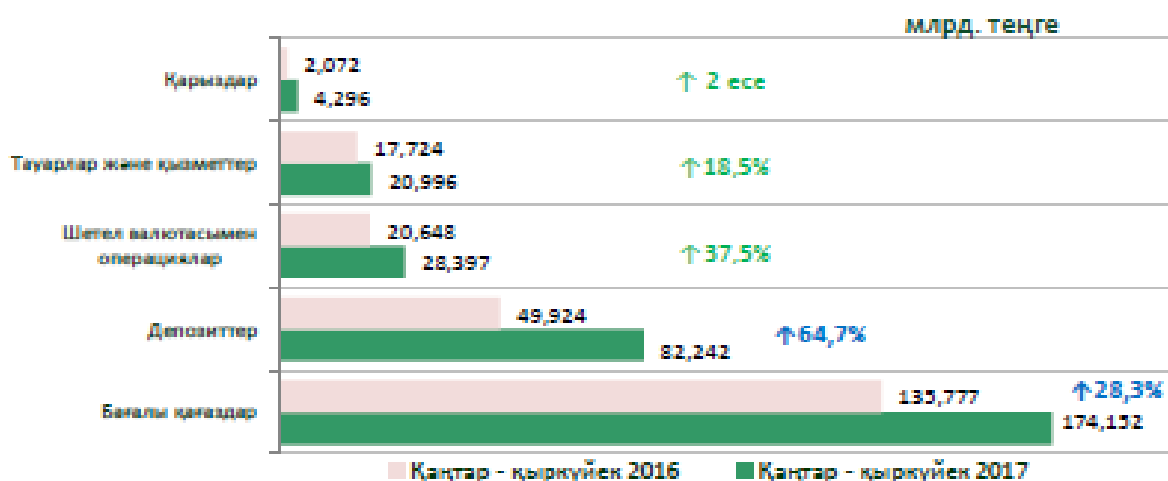

Сурет 1. БААЖ-дағы және Банкаралық клиринг жүйесіндегі төлемдер ағынының серпіні

Орташа алғанда бір операциялық күнде көрсетілген төлем жүйелері арқылы 2017 жылғы қаңтар-қыркүйекте 3,5 трлн. теңге сомаға 144,5 мың транзакция жүргізілді. 2016 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда төлемдердің орташа сомасы бір күнде 50%-ға (осы көрсеткіштің ұлғаюы олардың санының сақталуы аясында төлем сомаларының жалпы ұлғаюы есебінен болды) өсті.

Төлемдер сомасының ұлғаюы депозиттер бойынша операциялар сомасының 64,7%-ға, сондай-ақ бағалы қағаздармен және вексельдермен операциялардың 28,3%-ға ұлғаюына байланысты болды. Қазақстанның Ұлттық Банкі төлемдердің негізгі көлемін «Бағалы қағаздардың орталық депозитарийі» АҚ және төлемдердің ең көп үлесі 1 бар бес банк арқылы жүргізді.

Қазақстан Ұлттық Банкінің төлем жүйелері арқылы жүргізілген төлемдердің сомаларынан негізгі үлес (99%) БААЖ-не тиесілі, мұнда төлем хабарларының негізгі саны БКЖ арқылы (үлесі - 59%) өңделеді.

Сурет 2. БААЖ-да және БКЖ-де төлем тағайындау түрлеріне қатысты төлемдердің түрлері

БААЖ-дегі бір төлем хабарының орташа сомасы 2017 жылғы қаңтар-қыркүйекте 58,4 млн. теңге болды. БКЖ-дегі бір төлем хабарламасының орташа сомасы осы кезеңде 299,1 мың теңге болды.

Қазақстанның Ұлттық Банкінің маңызды функцияларының бірі - төлем жүйелерін қадағалау (оверсайт) болып табылады, оған тұтас іс-шаралар кешені, соның ішінде аталған төлем жүйелерінің жұмыс істеуінің мониторингі мен сенімділігі және тиімділігін қамтамасыз ету пәніне олардың өнімділігін бағалау кіреді. Бұл ретте Қазақстанның Ұлттық Банкі және (ҚБЕО) төлем жүйелерінің операциялық орталығы тұрақты негізде төлем жүйелерінің, оның ішінде бағдарламалық техникалық кешенінің, төтенше жағдайлар туындаған жағдайда жүйе серверлеріне үздіксіз режимде жұмыс жүргізуге болатын резерв орталығының жұмысын қолдау бойынша жұмыстар жүргізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Илияс, А. Ә. Төлем жүйесі: теория және практикасы [Текст] : оқу құралы / А. Ә. Илияс, Ә. Қ. Сәулембекова. - Алматы : Экономика, 2007. - 138 б.
2. www.nationalbank.kz

Калденова Г.С.¹

Абулхаиров А.¹

¹Актюбинский университет им. С.Баишева

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ПЛАТЕЖНОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация

Основы современной платежной системы Республики Казахстан были заложены 20 лет назад, что позволило создать свою национальную платежную систему, функционирование которой обеспечивает современный денежный оборот в интересах национальной экономики.

Ключевые слова: Межбанковская система перевода денег, Межбанковский клиринг, Казахстанская фондовая биржа, Казахстанский центр межбанковских расчетов.

Kaldenova G.S.¹

Abilhairev A.¹

¹S.Baishev Aktobe university

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF THE PAYMENT SYSTEM OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Summary

The foundations of the modern payment system of the Republic of Kazakhstan were laid 20 years ago, which allowed to create their national payment system, the functioning of which provides modern money circulation in the interests of the national economy.

Keywords: *Mezhbanokva money transfer system, Interbank clearing, Kazakhstan stock exchange, Kazakhstan Interbank Settlement Center.*

ӘӨЖ 336

Төлеуғазиева А.Ж.¹

Калденова Г.С.¹

¹С.Бәйішев атындағы Ақтөбе университеті

ПЛАСТИКАЛЫҚ КАРТОЧКАЛАРДЫ ҚОЛДАНУДАҒЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕР МЕН КЕМШІЛІКТЕР

Аннотация

Пластикалық банктік карталары – жеке ақша қаражаттарын тиімді басқара алатын ыңғайлы және функционалды қаржы құралы болып табылады.

Кілт сөздер: *Пластикалық карталар, валюта, карта бизнесі, VISA, Master Card, American Express, Клиент-банк, интернет-банкинг.*

Қазіргі кезде дүниежүзінде 200 ден астам елдер пластикалық карточкаларды төлем айналымында қолдануда, яғни пластикалық карталар банк ішіндегі «технологиялық эволюцияның» маңызды элементі деп қорытынды жасауға болады.

Электронды есептесу жүйесінің қызметтендіру механизмі пластикалық карточкаларды қолдану негізінде (функционирования) құрылған және де банкоматтың көмегімен жүргізілетін барлық операцияға кіреді, яғни сауда мекемелеріндегі тұрғындардың есептесуін электронды жүйелері жұмыс орынды клиенттерге банктік қызметтер көрсету жүйесі.

Клиенттердің көзқарастары бойынша карточкалардың тартымдылығы келесіде:

- бір жағынан тәуекелдің төмендігі (өзімен бірге көп ақша соммасын алып жүрмейсіз), екінші жағынан-сатып алу кезінде тез төлеу мүмкіншілігі (моментально);
- валютаны айырбастаудың қажеті жоқ – оны клиент үшін банк орындайды;
- бюджетті бақылаумен жоспарлау қатаңдай түседі;
- карточка жоғалған кезде банкке хабарлайсыз, яғни есептесу шотыңыз бойынша есептесулер тоқтатылады (заблокировано);
- банк салған ақша қаражаттары үшін проценттер алуға болады, яғни жаңа технологиялық құрамымен қолдану;
- банктік карточкалардың кемшіліктері карточканы қолдану үшін төлеу қажет, карточканы барлық дүкендермен басқа да сауда ұйымдарымен қызмет ету аялары қабылдай алмайды;
- банктер арасында өзара есеп-айырысу жүйелері өңделмеген, яғни бір банктің пластикалық карточка қолданушысы (клиент) басқа банктердің банкоматына қолдана алмайды.
- банктік карточкалар бойынша операциялар банк қызметінің табысты түрлерінің бірі болып табылады.

Банк карточкалармен жұмыс жасауға мүдделі:

- олар тартымды ресурстар көлемін көбейтуге мүмкіншілік береді;
- карточкамен жасалатын барлық операцияларға әдетте (комиссионный) сыйақы алады, одан басқа клиент карточканы алу үшін төлейді;
- банк-қатысушы инновациялық процестердің беделін өсіреді;

«Карта бизнесінің» жағымсыз жағы болып, банк үшін жоғары шығындармен байланысты, әсіресе карточкалармен бастапқы жұмыс істеу кезінде.

Қазіргі кезде ғылым мен техниканың, қазіргі қоғамдағы әртүрлі саладағы ақпараттандырудың даму деңгейіне байланысты ақшалай, ақшасыз есеп айырысудың көптеген жаңа техникалық мүмкіншіліктері пайда болды.

Банкаралық электрондық аудару жүйелеріндегі сауда мекемелерінің ақша қаражаттары сатып алушының шотынан сатушының шотына сауда жүргізілген кезде аударылатын болды. Мұндай операциялардың көбісі пластикалық карточкалар көмегімен жүргізіледі, яғни жоғары дамыған Батыс елдерінің төлем айналымындағы мекемелерінің алдыңғы қатарға шыққан карточкалары, олар біртіндеп чектер мен чек кітапшаларын ығыстыруда.

Электронды есеп-айырысу жүйесінің атқарымды механизмі пластикалық карточкаларды қолдануға негізделген және банкоматтар, сауда мекемелерінде тұрғындармен есеп айырысудың электрондық жүйесімен, үйде және жұмыс орнында клиенттерге банктік қызмет көрсету жүйелері көмегімен жүзеге асырылады.

Пластикалық карточка - бұл карточканың барлық түрлерін біріктіретін жалпылама термин. Электрондық ақшалай есеп айырысу жүйесін

қалыптастыру кезінде Батыста ISO (International Standards Organization) ұйымы құрылды, бұл ұйым пластикалық карточкалардың сыртқы түріне белгілі бір стандарттар өңдеді; шоттардың нөмірлендіру тәртібін; магниттік жолақ форматын; карточка иесіне оның операциялары туралы хабарлама жолдау форматы. ISO мүшесі болып карточкалардың ірі эмитенттері жатады: VISA, Master Card, American Express.

Банктердегі электрондық есеп айырысу жүйелеріне электрондық техниканың, әртүрлі электрондық коммуникациялардың көмегімен, электрондық коммерция жүйесінде ақшалай есеп айырысу, банкаралық электрондық аударымдар арқылы клиенттерге жұмыс орнында және үйде қызмет көрсету болып табылады.

Үйдегі электрондық банктік қызмет көрсету жүйесін пайдаланушылар қажетті құрылғыны сатып алады, ал банк клиенттерін үйдегі терминал құрылғылары бойынша және оны қажетті бағдарламамен қаматамсыз ету бойынша кеңес береді. Мұндай жүйелер банк клиентіне монитор экранын немесе телевизорды, дербес компьютерді қолдана отырып телекоммуникациялық желілілер арқылы банк компьютеріне қосыла алады. Бұл жағдайда банктік операциялар аптасына 7 күн күні түні жұмыс істейді. Әр операцияны жүргізбес бұрын шот иесі жүйеге қосылу үшін қорғау коды есебінде «кілт» енгізеді. Мұндай жүйені қолдану ағымдағы шотты, салымды, төлем және жинақ шоттарын басқаруға маңызы зор.

«Клиент банк» жүйесі:

- банкке төлем тапсырмаларын беруге;
- клиент шотының көшірмесін алуға;
- клиент шоттарына аударылған қаражаттар бойынша төлем құжаттарының электрондық көшірмесін алу;
- банкпен электрондық хабарламалармен алмасу;
- қажетті ақпараттарды алу (банктік операциялар тізімі, валюта бағамы).

«Клиент – Банк» жүйесі көпдеңгейлі қорғау жүйесі және жіберілетін ақпараттың сенімділігін, сақталуын және құпиялылығын қамтамасыз етеді.

"Интернет-банкинг" жүйесінің көмегімен депозит ашуға және жабуға, қолма қолсыз валютаны сатып алуға және сатуға, коммуналдық төлемдер төлеуге, интернет қызметін төлеуге, ішкі және банкаралық төлемдер жүргізуге, өз шотыңнан ақша аударуға, сауда жасау, оқуға, медициналық, сақтандыру қызметтерін төлеуге және де қандай да уақытта өз шотың бойынша банктік операцияларды қадағалап отыруға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Илияс А. Ә. Төлем жүйесі: теория және практикасы [Текст] : оқу құралы / Илияс А. Ә., Сәулембекова Ә. Қ. - Алматы : Экономика, 2007. - 138 б.
2. www.nationalbank.kz

Төлеуғазиева А.Ж.¹

Калденова Г.С.¹

¹Актюбинский университет имени С.Баишева

ОСОБЕННОСТИ И НЕДОСТАТКИ ПЛАСТИКОВЫХ КАРТ

Аннотация

Пластиковые банковские карты – это удобный и функциональный финансовый инструмент, с помощью которого можно эффективно управлять своими личными денежными средствами.

Ключевые слова: *пластиковые карты, валюта, бизнес карта, VISA, Master Card, American Express, банк-клиент, интернет-банкинг.*

Tulegazieva A.Zh.¹

Kaldenova G.S.¹

¹S.Baishev Aktobe university

FEATURES AND DISADVANTAGES OF PLASTIC CARDS

Summary

Plastic bank cards are a convenient and functional financial tool with which you can effectively manage your personal money.

Keywords: *plastic cards, currency, business card, VISA, Master Card, American Express, bank-client, Internet-banking.*

УДК 656

Имагамбетов М.Б.¹
¹АРГУ им. К.Жубанова

РЕФОРМИРОВАНИЕ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОЙ ОТРАСЛИ В РК

Аннотация

Особое место в формировании Транспортного союза уделяется вопросу снижения транспортной составляющей в стоимости перевозимой продукции, который рассматривался на заседаниях органов управления интеграцией.

Ключевые слова: *транспортный комплекс, транспортный коридор, институциональные преобразования, транспортная система.*

В условиях формирования правовой основы ЕЭП намечены мероприятия по сближению унификации законодательств стран и меры по гармонизации национального законодательства участников.

Развитие транспортной инфраструктуры и создание интегрированной системы транспортных комплексов государств стран СНГ, функционирующей на основе взаимосогласованных технологий, параметров и унифицированной нормативно-правовой базы, будет способствовать росту международных перевозок грузов и транзитного потенциала Казахстана [1].

Международный опыт совершенствования управления железнодорожного транспорта показывает, что разработка новых и переработка уже существующих нормативных актов неизбежны. К примеру, в Германии помимо разработки закона «О проведении структурной реформы на железных дорогах» и «Акта о реорганизации железных дорог», включающего в себя 5 самостоятельных законов, реформирование повлекло за собой внесение ряда поправок в Конституцию и принятие 150 поправок к действующему законодательству.

В целях реализации проводимой реформы железнодорожной отрасли необходимо будет принять ряд нормативных правовых актов, позволяющих учитывать перспективы. Действующее законодательство Республики Казахстан области регулирования и обеспечения деятельности железнодорожной отрасли не отвечает современным требованиям, ограничивает хозяйственную самостоятельность железнодорожной компании и не способствует ее эффективной деятельности. Это обусловлено рядом объективных причин, одной из которых является то, что многие нормативные правовые акты были приняты на начальном этапе развития рыночных отношений в республике и, естественно, в настоящее время не учитывают все существующие возможности.

Требуется нормативной базы для обеспечения открытого доступа к магистральной железнодорожной сети независимых перевозчиков и других участников перевозочного процесса, их взаимодействия между собой, а также разработка методики определения тарифа на услуги магистральной железнодорожной сети и тяги. Нормативно-правовая база включает также документы, регламентирующие внутренние и институциональные преобразования в национальной компании.

По мнению экспертов, у Казахстан есть все условия, чтобы развивать и сделать более перспективными свои транспортный коридоры. Однако в республике существуют проблемы в нормативно-правовой основе, базе, в частности не проработаны вопросы таможенных процедур и механизмов страхования, не созданы юридические законные условия по транспортной системе и присоединению РК к международным конвенциям.

Основной маршрут перевозок КНР – европейские государства.

Морское плечо Транссиба – морской путь от прибрежных провинций Китая до порта Находка, затем по Транссибирской железнодорожной магистрали до западной границы Украины или Беларуси (Брест, Чоп), далее европейским дорогам до нужной станции и потом местной железной дорогой или автотранспортом до получателя. Общее транзитное время этого маршрута в 8 раз меньше, чем Южным водном путем через Тихий, Индийский океаны и Суэцкий канал [2].

Таким образом, международные транспортные коридоры формируется в условиях развития межвидовой и международной конкуренции на транспортном рынке, повышают заинтересованность казахстанских и иностранных предприятий в освоении новых рынков транспортных услуг, способствуют становлению экономически обоснованных сфер монопольной деятельности отдельных видов транспорта в различных сегментах, созданию условий для развития промышленного потенциала Казахстана при снижении транспортных издержек в конечной цене продукции, образование интегрированной информационной системы, координации видов транспорта при организации смешанных перевозок.

Список использованной литературы:

1. Мухаметжанова А.А. Экспедирование грузов, грузобагажа и багажа. Алматы, КазАТК, 2015 г.
2. Служебная инструкция к Соглашению о международном железнодорожном грузовом сообщении. Москва, Транспорт, 2016 г.

Имагамбетов М.Б.¹
¹ Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ.

ҚР ТЕМІРЖОЛ САЛАСЫН ҚАЙТА ҚҰРУ

Аннотация

Көлік одағын қалыптастырудағы ерекше орын көлік құралын компоненттің тасымалданатын өнімдердің құнын төмендету мәселесіне аударылды, ол интеграциялық басқару органдарының отырыстарында қаралды.

Кілт сөздер: көлік кешені, көлік дәлізі, институционалдық өзгерістер, көлік жүйесі.

Imagambetov M.B.¹
¹K.Zhubanov ARSU

REFORMING THE RAILWAY INDUSTRY IN RK

Summary

A special place in the formation of the Transport Union is given to the issue of reducing the transport component in the cost of transported products, which was considered at the meetings of the integration management bodies.

Key words: transport complex, transport corridor, institutional transformations, transport system.

УДК: 37

Пиримжаров М. Х.¹
Ногаев К. Б.¹
Аймаганбетов М. Н.¹

¹Актюбинский университет им.С.Башиева

ВАЖНЫЙ ФАКТОР ПРОЦЕССА УПРАВЛЕНИЯ МОДУЛИРОВАННЫЙ МАТЕРИАЛ ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В данной статье рассматривается разработка материалов самостоятельного образования, обычно, осуществляется специалистами высшего образовательного учреждения, т.е. опытными в области данной дисциплины профессорами - преподавателями. При этих условиях меняется содержание деятельности преподавателей. Здесь большое значение обретает их методическая функция.

Ключевые слова: дидактика, интеллектуальное, мотивация, инновация, классификация, дифференция, интеграция, динамизм.

Система самостоятельного образования предоставляет очень широкие возможности. Обучаемые в процессе своей познавательной деятельности наряду с образовательным материалом, получаемым от преподавателей, пользуются дополнительной информацией. Эта информация возникает у них как плод самосознания и самостоятельного образования. Не смотря на большое значение образовательного материала, направляемого преподавателем, информация, приобретаемая обучаемым в процессе самосознания, является более продуктивной. Содержание самостоятельного образования намного шире содержания образования. В процессе самостоятельного образования обучаемый вправе выбирать содержание образования. Оно отражает цели и задачи обучаемого в усвоении определенных знаний и умений.

Цель исследования: разработка научно - методических материалов самостоятельного образования располагает различными дидактическими возможностями, а именно:

- повышает (закрепляет) знания, умения и навыки обучаемого;
- активизирует основные идеи, понятия, процессы, связанные с изучаемыми процессами;
- передает изучаемый материал;
- расширяет объем знаний обучаемого;
- формирует практические навыки и умения обучаемого;
- управляет деятельностью преподавателя по обучению и познавательную деятельность обучаемого;
- стимулирует научный подход к созданию нового материала для самостоятельного образования [1].

Материалы самостоятельного образования, применяемые в системе самостоятельного образования, предполагают различные задачи. Среди них можно перечислить информационные, познавательные, учебные, интеллектуальные, развивающие, самоопределения, управления, мотивационные, контроля, стимулирующие, инновационные и другие задачи.

материалы самостоятельного образования классифицируются по нескольким признакам [2]:

1. *По характеру учебного материала*: знания и сведения, получаемые по учебникам, учебным и методическим пособиям; дополнительный материал; типовые тексты лекций и др.

2. *По объему учебной информации*: полный объем изучаемых вопросов, информации по теме учебной дисциплины. Материал, связанный с информационными технологиями.

3. *По сроку пользования*: раздаточный материал для одноразового пользования. Материал, применяемый на занятиях не однократно.

Материал самостоятельного образования, общение обучаемых и преподавателя являются ведущими компонентами в процессе самостоятельного образования. Степень взаимодействия двух этих компонентов способствует уравниванию моделей открытого образования[3].

Данная деятельность будет эффективной при следующих обстоятельствах. Деятельность обучаемого будет эффективной если он может самостоятельно пользоваться образовательным и учебным материалом, различать и анализировать их. При этом важны следующие *навыки* обучаемого:

- работы с научной документацией, выделения своеобразия в его содержании, классификации изучаемых явлений и факторов;
- анализа учебного материала, выделения ведущих идей и их аргументации (обоснования);
- систематизации учебного материала, выделения основных компонентов, определения выраженных связей между ними и их дидактических возможностей;
- регулирования (упорядочения) процесса пользования материалом самостоятельного образования, их пополнения и обновления [4].

Следует принять во внимание тот факт, что многие студенты ранее не сталкивались проблемой самостоятельной работы с материалом самостоятельного образования. Материалы самостоятельного образования в отличие от учебников, учебных и методических пособий сложны по характеру строения. Как показывает практика, многие обучаемые в процессе обучения не могут объективно оценивать свои навыки работы с материалом для самостоятельного образования. Эта оценка всегда имеет личный (субъективный) характер. Возникает серьезная проблема – как обеспечить объективность данного процесса. На наш взгляд, есть решение данной проблемы – необходимо разработать, определить, обосновать и применять критерии оценки навыков работы учащихся с материалом для самостоятельного образования. Определенные критерии должны быть динамичного и гибкого характера. Каждый обучаемый выбирает критерии в соответствии с готовностью к самооценке, организации и коррекции своей деятельности [5].

Критерии оценки уровня овладения обучаемыми навыками самостоятельной работы с материалом самостоятельного образования выглядят так:

- *самый высокий уровень* – студент усвоил учебную информацию переданную, на лекционных и практических занятиях по предмету, склонен закреплять и расширять объем этой информации. Знаком с электронным учебником и другой литературой, имеющейся в центре информации и ресурсов образовательного учреждения, владеет навыками черпать из них нужный материал и выполнять самостоятельную работу правильно и в полном объеме;

- *высокий уровень* – студент усвоил учебную информацию переданную, на лекционных и практических занятиях по предмету, но равнодушен к закреплению и расширению объема этой информации, знаком с литературой, имеющейся в центре информации и ресурсов образовательного учреждения, иногда уделяет этому время;

- *средний уровень* - студент частично владеет навыками самостоятельной работы с материалом для самостоятельного образования, т.е. не знаком с электронной литературой, имеющейся в центре информации и ресурсов

образовательного учреждения, аудио, видеоматериалами, материалами, частично владеет знаниями и умениями выполнения самостоятельной работы [6].

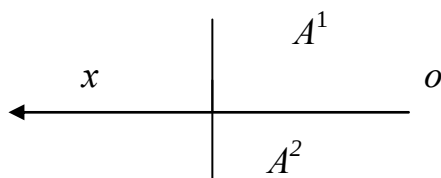
Материал для самостоятельного образования – основное звено самостоятельного образования. Их полнота и практичность во многом определяет эффективность учебного процесса. В этих условиях важно на постоянной основе обогащать материал для самостоятельного образования.

Первым звеном в цепи познания всякого предмета или явления, в том числе и учебного материала – это восприятие изучаемого материала. Материал по начертательной геометрии студент воспринимает в основном через зрительные и слуховые анализаторы, так как студент одновременно с пояснением теоретического состояния, демонстрирует его пространственную схему, и графические действия по практическому внедрению в проекциях, т.е. в условно плоских изображениях. При этом в сознании студентов отражаются в основном нынешние свойства и признаки объясняемых явлений. С развитием темы содержание и связанные с ним графические изображения взаимно заменяются [7].

Теперь в сознании студента остаются следы воспринятого явления, т.е. отдельные представления о свойствах и признаках объясняемого материала. Например, положение точки в пространстве объясняется в связи с характером расположения её на октантах. Но в сознании студентов остается представление проекций точки в отношении оси проекции, и студент пытается их запомнить. Это одновременно восприятие материала изучаемой темы и первичное осознание, в нем научное понимание истинной сущности, причин и следствий осуществляется с помощью мышления, так как достичь этого только чувствами невозможно. Чем больше представлений в сознании студента образовалось с помощью восприятия, чем они точны и прозрачны, тем больше материала для мышления. Он воспринимается слуховыми анализаторами, так как преподаватель, объясняя теоретическое положение, одновременно связывает его с пространственной схемой, пониманием материала в проекциях, пространственным его воображением. Студент должен обладать раздражаемым воображением, обеспечивающим полное представление геометрических образований, происходящих в пространстве, не упускать из внимания какую-либо их часть [8].

Путем повторных действий студента применением знаний в практике его знания углубляются, формируются навыки и умения, развиваются творческие способности и талант. В каждом очередном упражнении студент открывает новые грани изучаемого материала и осознает его более глубоко. Важно значение самостоятельного образования при решении этих задач, правильная его организация и правильный выбор материала [9].

Уровень сложности и трудности самостоятельных работ должен иметь характер роста и развития, обеспечивать тем самым различное мышление и умственную самостоятельность студента. В самостоятельных работах должны сочетаться постановка творческих заданий и творческая деятельность путем анализа в упражнениях. Например, требуется по заданной горизонтальной и фронтальной проекции точки A определить в какой четверти пространства она расположена [10].

Задача решается следующим логическим путем:

1. Точка может располагаться в любой четверти пространства, т.е. $A(1,2,3,4)$.
2. Фронтальная проекция точки A может находиться ниже оси проекции x , т.е. $A(3,4)$.
3. Горизонтальная проекция точки A^1 расположена выше оси x , значит, согласно движения плоскости горизонтальных проекций H вокруг оси x она расположена в 3 четверти, т.е. $A(3)$.

Следуя подобному размышлению, студент легко может решать подобные задачи.

Теперь фронтальную проекцию A^2 поместим в оси x . в последующем примере A^1 помести в оси x . Такое положение дел требует от студента творческого подхода. В предыдущих примерах отдаленность точки от плоскости проекций не имела особого значения, о ней даже не вспоминали. В новых примерах (задачах) на первый план выходит, становится актуальным вопрос отдаленности точки от плоскостей проекции. Путем решения новых задач студент определяет положение точки в части плоскости проекций. Общее количество таких положений равно 26, студент получает широкие возможности для формирования навыков и умений. С учетом задач, поставленных перед самостоятельным образованием, темы следует выбрать так:

1. Задачи похожие на доказанные во время практических занятий проблемы, или такие задачи, способ решения которых похож на ранее показанные.
2. Внедрение отдельных теоретических знаний в практику.
3. Объявление основных сведений по теме, обобщение их и формулировка выводов.
4. Дополнительные темы, являющиеся продолжением пройденного, но легкие для понимания.
5. Темы, предназначенные для расширения пройденного.
6. Задачи, требующие творческий подход.

Ниже приводится схема модульной системы подготовки материала самостоятельного образования.

Модуль – сравнительно не большая часть материала самостоятельного образования, которая состоит из изложения каких-то взаимосвязанных идей, доказательств, явлений. Чаще всего это учебно-методическая и управленческая информация. Их обучаемый может изучить за короткое время. Это объясняется возможностью концентрации внимания в интенсивном процессе познания.

Модули связаны с рядом факторов предназначенный учебный материал, количественные характеристики контингента, цель обучения, форма, метод и содержание. Они могут быть умножены или уменьшены в связи с этими

факторами. Обычно, модули объединяются в соответствии с отдельными разделами учебного курса.

Структурные компоненты (составляющие) модуля:

1. Указания, пути самостоятельного образования, цели и задачи учебного материала.
2. Содержание учебного материала, подлежащего усвоению обучаемым.
3. Самостоятельные задания, практические задачи на закрепление усвоенных знаний, навыков и умений.
4. Критерии самооценки обучаемыми в целях проверки результатов самостоятельного образования.
5. Методический материал, обеспечивающий качество самостоятельного учения (пособия, указания, рекомендации).
6. Источники учебной и методической информации, применяемые в процессе самостоятельного учения.

Основные характеристики модуля:

- *самостоятельность* – модуль как структурная единица имеет частное содержание образования, отличающееся от других;
- *ограниченность времени* на реализацию целей и задач модуля;
- *динамизм* – возможность оперативного изменения компонента модуля в соответствии с целями и задачами самостоятельного образования;
- составляющие модуля – *дифференциация и интеграция* структурных компонентов. Выполнение ими своеобразной практической задачи;
- взаимозависимость и взаимосвязь составляющих компонентов модуля: каждый из которых взаимосвязан по месту расположения в структуре модуля;
- эффективность изучения самостоятельного учебного материала ввиду его сравнительно меньшего объема;
- возможность оценки обучаемым своей познавательной деятельности;
- целостность, необходимость пользования комплексом структурных компонентов, отражающих функции модуля;
- модуль может быть представлен в любой форме: печатной, аудиозаписи, компьютерной программы и др.

Технология создания материала модульного самостоятельного образования основывается на постепенном включении всех компонентов материала.

Материал самостоятельного образования, разработанный на основе модульной системы, отличается от традиционного учебного материала, прежде всего, наличием дидактических и методических компонентов, указывающих управляющим учебным процессом и обучаемым методические способы и эффективные формы самостоятельного познания.

Таким образом, модулированный материал для самостоятельного образования рассматривается как важный фактор процесса управления, контроля и коррекции самостоятельного образования обучаемого.

Список использованной литературы:

1. Пиримжаров М.Х., автореферат диссертации «Совершенствование графической подготовке будущих архитекторов в системе высшего образования» (на ученой степени доктора, PhD.), -Т.: 2009., [-С.-5].
2. Зойиров К.А., Теоретические основы интенсификации графической подготовки будущего инженера-педагога в системе высшего профессионального образования. / Ж. Таълим муаммолари, - Т.: 2003., №2-4., [-С.117-119].
3. Слостёнин В.А., О моделировании образовательных технологий., / Ж. Наука и школа, -2000.,-№4, [-С.1-56].
4. Деражне Ю., Система образовательных технологий, / Ж. Наука и школа, 2001., №3, [-С.10-12].
5. Архангельский С.И., Некоторые новые задачи высшей школы и требования к педагогическому мастерству,-М.: Знание., 1986., [-С.-30].
6. Фарберман Б.Л., Новая педагогическая технологии,-Т.: УзАН «ФАН», 2000., [-С.-127].
7. Беспалько В.П., Педагогика и прогрессивные технологии обучения, -М.: Просвещение, 1997., [-С.-335].
8. Боголюбов В.И., Методы и средства реализации педагогических технологий. / Ж. Школьные технологии, -М.: 2004., №4., [-С.18-31].
9. Бушля А.К., О самообразование / Ж. Педагогика. 1989., №2, [-С.17-23].
10. Короев Ю.И., Начертательная геометрия, Специальность «Архитектура».-М.: Стройиздат, 1987., [-С.319].

Пиримжаров М.Х.¹

Ногаев К.Б.¹

Аймаганбетов М. Н.¹

¹*С.Бәйішев атындағы Ақтөбе университеті*

БАСҚАРУ ПРОЦЕСІНІҢ МАҢЫЗДЫ ФАКТОРЫ ӘЛЕУМЕТТІК БІЛІМ БЕРУ ҮШІН МОДЕЛЬДІ МАТЕРИАЛДАР

Аннотация

Бұл мақалада өздігінен білім алуға арналған материалдардың дамуы қарастырылады, әдетте жоғары оқу орнының мамандары жүзеге асырады, яғни. осы пәнді меңгерген, профессор-оқытушылар. Осындай жағдайларда мұғалімдердің қызметі мазмұн өзгеруде. Мұнда олардың әдістемелік қызметі өте маңызды.

Кілт сөздер: дидактика, зияткерлік, ынталандыру, инновация, жіктеу, саралау, интеграция, динамизм.

Pirimzharov M. X.¹

Nogaev K. B.¹

Aimaganbetov M. N.¹

¹*S.Baishev Aktobe university*

IMPORTANT FACTOR OF THE MANAGEMENT PROCESS MODULATED MATERIAL FOR TRAINING OF SELF-EDUCATIONAL EDUCATION

Summary

This article deals with the development of materials for independent education, usually carried out by specialists of a higher educational institution, i.e. experienced in the field of this discipline, professors - teachers. Under these conditions, the content of the activities of teachers is changing. Here, their methodical function is of great importance.

Key words: *didactics, intellectual, motivation, innovation, classification, differentiation, integration, dynamism.*

«С.Бәйішев атындағы Ақтөбе университетінің Хабаршысы» ғылыми журналына мақалалар беру тәртібі:

«С.Бәйішев атындағы Ақтөбе университетінің Хабаршысы» ғылыми журналына (ҚР Ақпарат министрлігі бұқаралық ақпарат құралы несепке алу туралы 29.01.2004ж. №4645-Ж куәлігі берілген) қазақ, орыс және ағылшын тідерінде мақалалар қабылданады.

«С.Бәйішев атындағы Ақтөбе университетінің Хабаршысы» ғылыми журналы авторларына қойылатын талаптар:

Журналға жарияланатын мақала дайындау алдында авторлардың келесі ережелерді басшылыққа алуы-сұралады:

Авторлар жөнінде мәлімет (аты-жөні, ғылыми атағы, ғылыми дәрежесі, қызметі немесе мамандығы, жұмыс орны (ұйым немесе мекеме атауы және орналасқан жері; елінің атауы, мекен-жайы, телефоны, e-mail) үштілде (қазақ, орыс, ағылшын) беріледі. *Ескерту. Автордың аты-жөні атау септігінде қолданылады.*

ӘОЖ индексі

1 интервалдан соң ӘОЖ индексі көрсетіледі. ӘОЖ индексі жарияланатын мәлімет тақырыбынан сол жағында бөлек жолмен орналасады. *Ескерту. ӘОЖ индексін ГОСТ 7.90- 2007 сәйкес есептеп немесе кітапханадан білуге болады.*

Аннотация және кілт сөздер

Аннотация және кілтсөздер арақашықтығы 1 интервал мен үштілде беріледі (қазақ, орыс, ағылшын). Мәтін алдында аннотация мен кілт сөздер жарияланатын материал тілінде жазылады және әдебиеттер тізімінен кейін басқа екі тілде орналастырылады.

Мақаланы рәсімдеуге келесі талаптар қойылады:

Мақала көлемі әдебиеттер тізімі, кесте, сурет, сурет жазбалары және аннотациялармен қоса 5 беттен аспау керек. Баспаға басыпшығарылған нұсқасымен толық сәйкес келетін электронды түрінде тапсыру керек. Файл атауы мақала авторының тегімен көрсетіледі. Мақала беттерін нөмірлеу керек. Мәтін Word бағдарламасының кез келген нұсқасымен теріліп, CD, басқада тасушы құралмен жеткізіледі немесе электронды поштаға жіберіледі. Мәтін А4 қағазына (210*297 мм) 14 пиксельдегі Times New Roman әрпімен жоларалық 1 интервал қалдыра отырып жазылады.

Кесте, сурет, формулаларда символ және белгілерге әр түрлі түсініктеме болмауы керек. Суреттер айқын әрі анық болуы тиіс. Мәтіндегі суреттер мен кестелерге сілтемелер көрсетілуі керек. Мәтінде формула саны аз болуы керек. Формулалар баспаға сәйкес (математикалық және химиялық формулалар үшін) болуы тиіс. Кестенің тақырыбы қойылып, бос бағандар болмауы тиіс.

Әдебиеттер тізімі жарияланатын материал мәтінінен кейін орналастырылады. Әдебиеттер тізімі 20-дан көп болмауы керек. Мақалада сілтеме нөмірлері әдебиеттер тізіміндегі дереккөздердің реттік нөмірлері бойынша қойылады. Мұрағаттық материалдар тізімге еңгізілмейді, оларға сілтеме мәтін ішінде жақшаға алу арқылы реттеледі. Дереккөз ретінде электронды ресурстарды қолданған жағдайда

әдебиеттер тізімінде библиографиялық жазба және ғаламтордағы толық желілік адресіне сілтеме пайдаланған күнімен берілгені жөн.

Ескерту. Мақала ГОСТ 7.1 - 2003-ке сәйкес рәсімделуі керек. «Библиографиялық жазылым. Библиографиялық, сипаттама. Құрылымның жалпы талаптары мен ережелері». Мақала мәтініндегі дереккөздерге сілтеме тік жақшаға алынады.

Бір нөмірге бір автордың мақаласы 2-ден аспауы қажет. Мақалаға ұйым жетекшісінің қолы қойылған жолдама хаты мен пікірі жазылады. Баспаға түскен барлық мақалаға пікір беріледі. Қажетті жағдайда толықтыру мен өзгертулер еңгізу үшін мақала авторға қайтарылып беріледі. Баспа мақала мәтініне өзгеріс еңгізуге құқылы.

Жарияланымға мақалалар келесі мекен-жай бойынша қабылданады

030000, Ақтөбе қаласы, Ағ. Жұбановтар көшесі, 302 А. С.Бәйішев атындағы Ақтөбе университеті. Тел.: 8(7132) 974081, e-mail: edu_ausb@mail.ru (С.Бәйішев атындағы Ақтөбе университетінің Хабаршысы)

Правила для публикации в журнал «Вестник Актюбинского университета имени С.Баишева»

В научный журнал «Вестник Актюбинского университета им. С.Баишева» (свидетельство о постановке на учет средства массовой информации №4645-Ж, выданный Министерством информации Республики Казахстан от 29.01.2004 г.) принимаются статьи на казахском, русском и английском языках.

Редакционная коллегия просит авторов при подготовке статей для опубликования в журнале руководствоваться следующими правилами в порядке расположения:

Сведения об авторах

Перед наименованием статьи указываются сведения об авторах: имя, отчество и фамилия; ученое звание, ученая степень, должность или профессия, место работы (наименование учреждения, организации, предприятия и место расположения; наименование страны, домашний адрес, телефон, e-mail) приводят на трех языках (казахский, русский, английский). Сведения об авторах излагаются на языке публикуемого материала и после списка литературы на двух других указанных языках.

Примечание. Имя автора приводится в именительном падеже.

Индекс УДК

Через 1 интервал указывается индекс УДК. Его располагают отдельной строкой слева перед заглавием публикуемого материала.

Примечание. Индекс УДК можно высчитать в соответствии с ГОСТ 7.90-2007 или узнать в библиотеке.

Аннотация и ключевые слова

Через 1 интервал приводят аннотацию и ключевые слова на трех языках (казахский, русский, английский). Перед текстом публикуемого материала аннотация и ключевые слова приводятся на языке публикуемого материала и после списка литературы приводятся на двух других указанных языках.

Статья

Через 1 интервал размещается статья. Объем статьи, включая список литературы, таблицы и рисунки с подрисуночными надписями, аннотации, не должен превышать 5 страниц печатного текста. Текст должен быть набран в программе Word любой версии, представляется на электронном носителе, либо отправляется по электронной почте. Шрифт текста – Times New Roman, формат бумаги А4 (210*297 мм), размер кегля – 14 пт. Межстрочный интервал – одинарный. Выравнивание текста по ширине.

В таблицах, рисунках, формулах не должно быть разночтений в обозначении символов, знаков. Рисунки должны быть четкими. На рисунках и таблицах в тексте должны быть ссылки. В тексте число формул должно быть минимальным. Формулы должны быть набраны в соответствующем редакторе (для математических и химических формул). Таблицы должны быть озаглавлены, не допускается наличие в них пустых граф. Условные сокращения и символы следует пояснять в примечании.

Список литературы

Через 1 интервал список литературы помещают после текста публикуемого материала. Список литературы должен составлять не более чем из 20 наименований. Нумерация ссылок в статье производится по порядковому номеру источника в пристатейном списке литературы. Архивные материалы в список не включаются, ссылки на них помещаются в тексте в круглых скобках. При использовании в статье источников из электронных ресурсов или удаленного доступа (Интернета) в списке литературы приводится библиографическая запись источника и ссылка на сетевой ресурс с полным сетевым адресом в Интернете. Желательно указывать дату обращения к ресурсу.

Примечание. Список литературы оформляется в соответствии с ГОСТ 7.1–2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления». Ссылки на источники в тексте статьи даются только в квадратных скобках [12].

В один номер принимаются не более 2 статей одного автора. В редакцию необходимо представить электронную версию статьи в полном соответствии с распечаткой. Имя файла должно начинаться с фамилии первого автора. Статья должна сопровождаться рецензией. Все статьи, поступившие в редакцию, рецензируются. При необходимости статья может быть возвращена автору на доработку. Редакция оставляет за собой право внесения в текст редакторских изменений, не искажающих смысла статьи.

Материалы для публикации принимаются по адресу: 030000, г.Актөбе ул. бр.Жубановых, 302 а, Актюбинский университет им. С. Баишева. Тел.: 8 (7132) 974081. E-mail: edu_ausb@mail.ru (с пометкой для Вестника Актюбинского университета им С. Баишева). Сайт: www.vuzbaishev.kz.

**С.БӘЙІШЕВ АТЫНДАҒЫ АҚТӨБЕ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

ВЕСТНИК АКТЮБИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ С.БАИШЕВА

*Қазақ және орыс тілдерінде үш айда бір рет шығарылады
Выпускается один раз в три месяца на казахском и русском языках*

Формат А4 Көлемі 8,4 баспа табак Объем 8,4 печ.л.
Таралымы 100 дана Тираж 100 экз.

Басуға қол қойылды: 26.12.2017 ж.

Подписано в печать: 26.12.2017 г.

Редакцияның мекен-жайы: 030000, Ақтөбе қаласы, ағайынды
Жұбановтар көшесі, 302А

Адрес редакции: 030000, г. Актобе; ул. Братьев Жубановых, 302А
тел. 97-40-81, 52-36-00

С.БӘЙІШЕВ АТЫНДАҒЫ АҚТӨБЕ УНИВЕРСИТЕТІ

**® ЖУРНАЛ НАБРАН И СВЕРСТАН В РЕДАКЦИОННО-
ИЗДАТЕЛЬСКОМ ЦЕНТРЕ АКТЮБИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
ИМЕНИ С.БАИШЕВА**

**Жарияланған мақала авторларының пікірі редакция көзқарасын
білдірмейді.**

Мақала мазмұнына авторлар жауап береді.

Қолжазбалар өңделмейді және авторға қайтарылмайды.

**Опубликованные материалы авторов не отражают точку зрения
редакции.**

Авторы несут ответственность за выбор и представление фактов.

Рукописи не редактируются и не возвращаются.